

בועז חדד

תקף זכרונות

מאורעות וספורים
מיהדות ג'רבה (תוניסיה) ולוב

בועז חדד

ילקוט זכרונות

**מאורעות וספורים
מיהדות ג'רבה (תוניסיה) ולוב**

בית האוצר העברי

ע"י

**מכון הברמן למחקרי ספרות
תשמ"ז**

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org

2026

הספר נדפס בסיוע

המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, משרד החינוך והתרבות

נדפס על ידי:

מכון הברמן למחקרי ספרות

ת.ד. 166 לוד 71101

כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל תשמ"ז

בועז חדד

ילקוט זכרונות

מאורעות וספורים
מיהדות ג'רבה (תוניסיה) ולוב

סדרת

עדויות, מסורות וזכרונות

2

תוכן הענינים

7	הקדמה מאת הרב מאיר מאזוז
9	לתולדות הישוב היהודי באי ג'רבה על מנהגיו וחכמיו מאת הרב בועז חזד
31	קורות יהודי אלזאוויה מאת הרב שאול בוכריץ
48	העיר בן גרדאן
51	ספורים מפי העם
65	שירים עממיים בערבית יהודית

עיצוב העטיפה: שרה פלד
הציור: חזית בית יהודי בג'רבה
צייר: דוד כהן

הקדמה

אמרו חכמים: "שלשה חינוך הן, חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על לוקחו" (סוטה מ"ז ע"א). דבר זה נתקיים באי ג'רבא, שגם לאחר שעזבוהו תושביו היחידים ברובם בדור האחרון, עדיין נסוך מחינוך עליהם, וחן המסורת העתיקה של ג'רבא עדיין מושך את כל מי ששמע שמעה. עדות לכך הספרים הרבים והחבורות שהופיעו בעשור האחרון על מנהגי האי והקהילות השונות בו, ועדיין רב הסתם על הגליל. לא נתברכה ג'רבא בגשמים ובאוצרות טבע מיוחדים, הקיץ שלה מגיע עד לחום ארבעים מעלות בצל, ובלילות שורצים עקרבנים מסוכנים גם בקיץ וגם בחורף. ובכל זאת תושביה החיים בארץ שלשים שנה זוכרים אותה בגעגועים רבים, קוראים לה "פרוזדורה של ירושלים" (שקיפת ירושלים). הלמדנים מצביעים על דברי רבי יהודה בגיטין (ח.) שכל האיים שבים התיכון כנגד ארץ ישראל הרי הם כארץ ישראל, שנאמר: וגבול ים והיה לכם הים הגדול "וגבול" זה יהיה לכם גבול ים. ופירש רש"י: האי "וגבול" קרא יתירא הוא למימר דאף רוחב הים בכלל התחום. ע"כ. ואין להתפלל אם סיום הפסוק "זה יהיה לכם גבול ים" עולה בגימטריא 223, כמניין "האי ג'רבא" (!).

בדור האחרון קם ענק רוח ליהדות ג'רבא, שהיה כרב האי גאון בשעתו, אחרון הגאונים בזמן וראשם בחשיבות, הוא מורנו ורבנו הגאון ר' כלפון משה הכהן זצ"ל. אדם שביסס כל מנהגי ג'רבא על תלם, יסד ותיקן ואיזן וחקר תקנות חדשות לטובת הקהילה ולטובת העניים, והוא עצמו חי כל ימיו בדוחק רב, שלא להכביד על קופת הצבור (למרות שהיה ראב"ד). תשובותיו בהלכה מגיעים לכמעט שלישת אלפים תשובות, וספריו הרבים במוסר בהלכה ואגדה (בדפוס ובכ"י) הם למעלה ממאה. שפטי העיר הגויים העריצוהו כמלאך ה', ולא אחת שלחו אליו משפטים מסובכים לפותרם (בין יהודי לגוי!) ואחרי דברו לא ישנו. בספרו הנפוץ בכמה מהדורות "ברית כהונה" על ארבעת חלקי שלחן ערוך, מסכם רבנו ז"ל

את כל מנהגי האי ומבסס אותם על יסודות נאמנים בהלכה, וישנם מנהגים שרק בדורנו נודע מקורם מתשובות הגאונים שהיו מאות שנים בכ"י. הרב ר' דוד חזקוני זצ"ל (מח"ס קרן לדוד, לדוד ולזרעו) מוצא רמז לשמור על מסורת ג'רבה ומנהגיה בתורה (פרשת שופטים): "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך לרשתה". גבלו ראשונים בנחלתך אשר - ראשי תיבות ג'רבה. גם כשאתה נוחל את הארץ אל תשכח ואל תבטל גבולות שגבלו ראשונים באי הפלא שחיית בו אלפי שנים. ואכן באמת משתדלים רבני העדה בארץ לשמור על מנהגים קדומים כמה שהדבר ניתן ע"פ ההלכה וע"פ דעת מן השלחן ערוך, מלבד בדברים שהם בגדר חומרא דאתיא לידי קולא או ספק ברכות להקל וכיוצא.

זכה הרב המחבר ר' בועז חזקוני זצ"ל, שבצעירותו היה יד ימינו של מרן הגאון ר' כלפון זצ"ל, ויחד אתו (להבדיל בין החיים) התוו תו בשנות המלחמה העולמית השניה איך למצוא דרך ומוצא להקל על סבל הצבור ולהקל על העניים והסוחרים הקטנים בתקנות פשוטות והדרכות ישרות, ועד שעזב את ג'רבה היה המחבר משמש כיו"ר ועד הקהלה שם וכרוח החיה בכל הבעיות הצבוריות. וידוע כמה הפליגו חז"ל במעלת עסקנות צבורית, עד שפטרו את העוסק בצרכי צבור מק"ש (לפי הרמב"ם פ"ב מהלכות קריאת שמע ה"ה. ועיין בתוספתא ברכות פ"א ה"ד ופ"ב ה"ו). אחרי שפירסם הרב המחבר בחז"ל בבית דפוסו שלשת ספריו בהלכה "ויאמר בעז" ג' חלקים, פירסם כאן בארץ את ספריו "ג'רבה היהודית" "חכמי ישראל בג'רבה ובתונס" וספרו השלישי הנוכחי, לתולדות הישוב היהודי באי ג'רבה על מנהגיו וחכמיו. יישר כוחו וחילו, ועוד ינוב בשיבה ברבות הטובה כנפשו הרמה וכנפש מוקירו החותם בברכה ביום כ"ח בתמוז יה"ל התשמ"ו.

נאמ"ן ס"ט.

לתולדות הישוב היהודי באי ג'רבה על מנהגיו וחכמיו

"ראין לך גלות קשה לישראל כמו
גלות ישמעאל" (זהר שמות י"ז ע"א)

מבוא

בשנת תרי"ז (1758) העניק מוחמד באי, תחת לחץ המעצמות האירופיות, אמנה המקנה שוויון זכויות מלא לכל התוניסאים ללא הבדל דת וגזע. כמובן שהיהודים נהנו ממצב זה, כי גורלם לרוב היה תלוי בתנודות הפוליטיות שהיו במדינה. בשנים תרמ"א-תשט"ו (1881-1955) היתה תוניסיה תחת חסות צרפת. בשנת תשט"ו (1955) קיבלה מדינת תוניסיה עצמאות.

עד קבלת העצמאות, היה הממשל הראשי בדרום תוניסיה בעיר גאבס, ושם שכן בית המשפט הגבוה. האי ג'רבה וסביבותיו: מדנין, זרזיס, בקרדאן ותאטאווין – היו כפופים לבית הדין שבגאבס. לאחר קבלת העצמאות חל שינוי: בית המשפט הגבוה הועבר לעיר מדנין. מושל מדנין נקרא מעתה בשם "ואלי", ומושל העיר ג'רבה וכן יתר הערים נקרא "מועתמד". ביום שנתמנה מושל מדנין, הוזמנו לטכס הכתרתו גם חברי ועד הקהילה בג'רבה וביניהם כותב הטורים בועז חדאד. ה"ואלי" הרבה להתעניין בשלומנו ובשלום יהודי ג'רבה. באותו זמן מנו יהודי ג'רבה שהתגוררו ב"חארה כבירה" וב"חארה צגירה" ("חארה" הוא רובע), כשבעת אלפים נפש, ובשאר ערי הדרום – כל עיר מנתה כאלף יהודים. המושל היה מזמין אותנו מדי פעם לאירועים שונים. יום אחד קבלנו מכתב ממנו שהוא רוצה להפוך את מוסד ה"פומיטי" (ועד הקהילה) למוסד אחד גדול בכל תחום שיפוט. מזכירו של ה"ואלי" היה יהודי בשם אבאטו כהן. הוא הציע לנו שנכין הכל לפגישה עם המושל. בבואנו לאסיפה, הודיענו המושל כי נשיא הכומיטי צריך שיהיה מעיר המחוז הראשית היא מדנין. ואכן נעשו בחירות, ונבחר מר אבאטו כהן בתפקיד נשיא, ואני נבחרתי לגזבר (תפקיד בו החזקתי קודם). כמו כן נבחרו בעלי תפקידים אחרים, ונקבע

נוהלי עבודה. הוחלט לערוך אסיפה כללית של כל חברי הועד אחת לשלושה חודשים, וכן לשלוח דו"ח מדי חודש על המצב הכספי בכל קרפה.

כעבור שלש שנים שוב נערכו בחירות, אך במשך הזמן התחיל הארגון להתפרק. כמה מחברי הועד עלו ארצה, במדינין כמעט לא נשארו יהודים, ובשאר הערים נותרו מתי מעט. נותרנו רק ר' נסים כהן (נכדו של מהרמ"ך זצ"ל) ואני, חברים בועד הקהלה. לאחר שעלה ר' נסים לישראל, ונותרתי לבד, בחרתי מספר אנשים מוכשרים לעזור לי בתפקיד. מדי שבוע היינו עורכים אסיפה בהשתתפות הרב הראשי הרה"ג ר' בוגיד סעדון שליט"א. בפנינו עמדו בעיות רבות אשר נסינו לפתור במדת האפשר בס"ד. וראה להלן.

א. אור תורה וביקור חולים

שני המוסדות העיקריים בקהילתנו היו "אור תורה" (לעזרת התלמידים הלומדים בתלמוד-תורה ובישיבות) ו"ביקור חולים". מלבד זה היו כמה מוסדות קטנים כגון "חתן וכלה", "ברית מילה". עקב ההוצאות הרבות של שני המוסדות הנ"ל היה צורך לאסוף כספים בשוק ולבקש תרומות מהיהודים, אך דבר זה נאסר לפי חוקת ממשלת תוניסיה. לכן רשמנו מוסדות אלו עם הכומית, כי הסומית מאושרת מטעם השלטונות. אני שימשתי בתפקידי עשרות שנים כמנהל "ביקור חולים". מוסד זה היה מספק לעניים את כל ההוצאות עבור טיפולים רפואיים. קבענו קופות-צדקה בכל בתי-הכנסת וההכנסות היו קודש ל"ביקור חולים". מלבד זה, שמש בית הכנסת היה מסתובב בבית הכנסת עם קופת צדקה כדי להתרים את המתפללים בימי חול בשעת אמירת "קדיש תתקבל". כן קבענו למכור "ברכות" מדי חודש בחודשו, והזוכה מתברך מפי מלמדי תינוקות ב"כותאב" (חדר) ובתלמוד-תורה והילדים עונים אמן אחרי כל ברכה.

ברכות אלה נאמרות בימי שני וחמישי בשבוע. בחודש אלול נשלחו מכתבים ליהודי העיר, וכל אחד רשם במכתב-חוזר את גובה תרומתו בצירוף סכום הכסף. ותודה לאל, הצלחנו לאסוף סכומים ניכרים.

לא רק העניים קיבלו עזרה רפואית, גם עשירים נעזרו מדי פעם בסוגי התרופות שהיו ברשותנו. כן נעזרו במכשירים רפואיים שונים שהיו ניתנים להשאלה. היה ידוע שכל מי שנשאר בידו מלאי של תרופות שאינו זקוק לו היה מעביר אותו אלינו, תרופות אלו היו לתועלת רבה. עזרתנו היתה במיוחד בימי מלחמת העולם השניה, כששרר מחסור חמור בתרופות, והרבה חולים נעזרו בתרופות אלה. כמו כן היה מחסור חמור בחלב וקפה בתקופה ההיא, ואני דאגתי לאגור כמדות משני המוצרים, והצבור הפיק מזה תועלת רבה.

זכורני מקרה אחד מאותם הימים: יום אחד נכנסו שוטרים לחנותי וערכו חיפוש. בחיפושם מצאו סוגים שונים של תרופות, שאלו אותי: איזה עסק יש לך עם תרופות? הסברתי להם כי אלה מיועדים לאנשים נזקקים שאנו מספקים להם תרופות בעת מחלתם. המשיכו בחיפושם, וכאשר ראו חבילות של קפה אורו עיניהם ואמרו איש לרעהו: למה אנו שותים גרעיני תמרים? (כנראה היו טוחנים גלעינים של תמרים, ואבקה זו שימשה להם כתחליף לקפה), נקח את זה לעצמנו. לקחו להם את חבילות הקפה והלכו להם.

ב. קופת התמחוי

כידוע, כלכלתה של ג'רבא היתה תלויה באספקה מבחוץ. דגנים, ירקות, וכל המצרכים הנחוצים היו מובאים מהעיר צפאקס דרך הים, או מתוניס. בימי מלחמת העולם השניה שובשו הדרכים ולא יכלו להביא לעיר מאומה. כך נשארו יהודי העיר בחוסר כל. רק אצל אכרי העיר היה אפשר להשיג תברואה במחיר גבוה מאד, שרק עשירים יכלו להרשות לעצמם לקנות מהם. הממשל המקומי חילק מנה חדשית של מצרכי מזון שהספיקה לשבוע ימים בלבד. רק ארופאים ועובדי

מדינה קיבלו מזונם בשפע וללא הגבלה.
 בתקופה זו כיהן כרבה הראשי של ג'רבא מורנו הרב הגאון
 הקדוש רבי כלפון משה הכהן זצ"ל, שדאג תמיד לעניים
 ולנצרכים בכל עת וזמן, ובמיוחד בתקופה קשה כזו. מה עשה?
 העמיד שולחן באמצע שוק היהודים שבחארה וביקש
 מהאנשים שיתרמו כנדבת ידם. היו הרבה שתרמו בנוסף
 לכסף מצרכי מזון ומיני מאכלים, והכל חולק לנצרכים. כמו
 כן תיקן הרב שבכל ערב שבת מסתובבים שני אנשים בחארה
 ומכריזים בקול: "צדקה! פיקוח נפש!", ועם ישראל נתבעים
 ונותנים בחפץ לב. מחלוקה זו היו חיים העניים והצנועים
 ("צנועים" כינוי למחוסרי אמצעים שמתביישים לבקש
 צדקה). חלוקה זו נקראת תמחזי (ע"פ המשנה במסכת פאה
 פ"ח מ"ז והטוש"ע יו"ד סי' רנ"ו). מבצע חשוב זה נמשך
 הרבה זמן אחרי סיום המלחמה.

ג. קופת חונן ומלוה

לאחר מלחמת העולם השניה הורע מצבם הכלכלי של
 יהודים רבים. עקב המלחמה נותרו אנשים רבים ללא עבודה
 ונאלצו להוציא את כל חסכונותיהם לפרנסת בני ביתם. ישב
 רבי כלפון זצ"ל וטיכס עצה מה לעשות. הוא הציע לאנשי ועד
 הקהילה לייסד קופת גמ"ח בשם "חונן ומלוה". קרן זו
 מטרתה לקבל תרומות מבעלי אמצעים ולתת הלואות
 לנזקקים. הרב מינה אותי כמנהל הקרן, והכריז בכל בתי
 הכנסת על ייסוד הקרן.

העשירים והנדבנים נענו לקריאה קדושה זו ותרמו לגמ"ח.
 נתתי קבלה לכל תורם, וסוכם שכל המבקש לקבל כספו
 בחזרה יודיעני שבוע מראש ואחזיר לו את כספו. כל מבקש
 הלואה פרנה אלי ומביא בידו ערבון (תכשיט זהב וכדומה) או
 שני ערבים המוכרים לי בתור אנשים נאמנים, ומקבל סכום
 ההלואה, והוא צריך להחזירה כעבור זמן מסויים שנקבע בעת
 ההלואה. ותהילה לאל, קצרנו הצלחה רבה במבצע חשוב זה.

על יסוד קופה זו הדיע מורנו מוהרמ"ך זצ"ל (הרב משה

כלפון) בסוף ספרו "ברית כהונה" חלק אבן העזר (ג'רבה התש"ח, בסוף קונטרס "צדקה ומשפט") תחת הכותרת "חונן ומלוה", וזה קיצור לשונו הטהור:

"יבין המבין וישכיל המשכיל כי מצב הסוחרים הצעירים ועושי המלאכה פה אי ג'רבה, מצבם נורא לרגלי המלחמה העולמית האחרונה אשר הסיגה את כל זה עשר מעלות אחורנית, והיוקר יאמיר בכל מידי דמיזן והבגדים וכסות לילה, ומסתפקים בהכרחי של ההכרחי בכל אופני העמל והתלאת. לכן נראה שתהיה התייסדות חברה בשם "חונן ומלוה" להלוות חן וחסד (גמ"ח. המחבר) כי היא מצנת צדקה יקרה מהמובחר שבמצות הצדקה כמ"ש הרמב"ם ומרן ז"ל שזו היא המדרגה העליונה שבצדקה. . . ותהיה ע"פ חוקים ומשפטים אשר יסכימו בם בני החברה: א) כל חבר ילווה מסך פלוני עד סך פלוני. ב) הנקבץ יותן באחד הבנקים הידועים. ג) כל ענייני החברה יהיו בלתי הוצאות כלל. ד) הלוואה תהיה הלוואת חן וחסד בלתי שום הנאה. ה) המלוה (צ"ל הלוה. המחבר) צריך לתת משכון כסף או זהב או קרקע העומדת לשכירות במשכנתא דסורא או "כמפיאל" (שטר חוב. המחבר) עם עוד חתימה בטוחה. ו) ישכירו חנות והרצה דבר יציע מכתבו לחברה, ומער"ח לער"ח יתקבצו המנהלים להתבונן בבקשתו. ז) יקנו או ישכירו תיבה ברזל (כספת. המחבר) לשמירת המשכונות או הכמפאלאות או השטרות. ח) כל מי שהוא חבר ורוצה להסתלק ולמשוך את כספו רשאי, רק שימתין עד בוא חבר זולתו או עד אשר יגבו מהמלוים די כספו. ט) הוצאות השליח או המכתבים וכיוצא יהיו מהכנסת הבנק ומהכנסת המשכנתא. י) יהיו מבני החברה שבעה נבחרים להנהלה והם יקראו בשם ראש עליהם מזמן פלוני עד זמן פלוני. יא) כשיצטרכו להלוות, הראש ישלח להביא מהבנק מה שצריך להלוות. יב) הכסף שבבנק יהיה בשם כללות החברה, ושומע לנו ישכן בטח ושאנן".

כאמור, הדברים נכתבו בשלהי המלחמה העולמית השנייה, בשנת התש"ז בערך. אז חיבר רבנו שני קונטרסים קטני הכמות ורבי האיכות, הראשון "צדקה ומשפט" נכתב ביום כ"ד חשוון התש"ז (ובסופו המאמר הנ"ל על חברת חונן

ומלוח), והשני "מעשה הצדקה" ביום כ"ט בכסלו התש"ז. ודבריו נשאו פרי כי דברים יוצאים מלב טהור נכנסים אל הלב.

את גודל צדקתו של מורנו רבי כלפון זצ"ל ניתן ללמוד מהמעשה הבא: בימי המלחמה הציעו לו אספקת מזון סדירה, כמו שמקבלים שאר הארופאים ועובדי המדינה בג'רמאני. אך הוא סירב באמרו: "איך יתכן שאני אוכל ואשתה בהרחבה והעניים ובעלי הבתים יסבלו מחוסר כל." לפני חג הפסח (התש"ג) התלבט ועד הקהילה מהיכן להביא חטים כשרים לפסח. הרב הגיש בקשת רשיון לממשל המקומי, אך פקיד שונא ישראל שהיה שם, דחה אותו. לא ידע הרב מה לעשות, והנה ביקר בג'רמאני הרב יצחק הלוי רבינוביץ שניהן כרב צבאי בצבא הבריטי. הרב ביקש ממנו שידאג לאספקת חטים לפסח, והלה נענה לו. עוד מסופר כי ראש העיריה באותה תקופה היה נוצרי-צרפתי וכל פעם שהיו עושים אסיפות ושיבות לטכס עצה איך להתגבר על המצב הכלכלי הקשה, היה מציע לומר לגרמנים לשרוף את כל היהודים. אך ה' יתברך הפך את עצתו, ובעוד מועד באו מדינות המערב בעלות-הברית וגירשו את כל הגרמנים מהעיר.

ד. המאפייה לתבשילי שבת (הכבש)

בימים עברו כאשר ג'רמאני היתה מלאה יהודים, נבנו בה מספר מאפיות, שם אפו את הלחם לכבוד שבת ולשם הביאו את ה'הריסה' או ה'דפינה' הם החמין. את המאכלים היו מביאים בערב שבת, ואחרי תפילת שחרית של שבת באו לקחתם הביתה. אך כשנמשכה העליה ולא נשארו יהודים רבים בעיר, נסגרו כל המאפיות בזו אחר זו ונשארה רק מאפיה אחת פתוחה המספקת בדוחק את צרכי הצבור. מאפיה זו היתה ליד שוק אלחארה ואף היא נסגרה במשך הזמן. אז חלק מהיהודים בנו תנור בבית הנקרא "פרן", ובו נהגו לאפות לחם גם בימי החול ע"י הדבקת ככרות הלחם בדפנותיו. (כמו שנהגו בימי חכמי התלמוד, ועיין רש"י שבת

דף כ' בד"ה דגבי תנור). את התנור הסיקו בעצים וזרדים שהיו מצויים לרוב. אך התנור לא פתר את בעית תבשיל החמין. היתה מאפיה בקצה החארה היהודית שהיתה עזובה והרוסה. בעליה שיפץ אותה, ויש שהביאו את תבשיליהם לשם, אך היה קשה לקחת את החמין לשם מכיון שהיתה רחוקה מאוד ולעיתים הערבים התעללו בנשים שהביאו לשם את החמין. גם בעליה ביקשו מחיר גבוה, ולעיתים לא רצו לאפות לחם לשבת ללא סיבות מוצדקות. לכן החלטתי לבנות מאפיה על חשבון ועד הקהילה. קנינו דירה סמוכה לשוק החארה היהודית, שיפצנו אותה, ובעזרת מספר יהודים זריזים בנינו את המאפיה. היו מספר מתנגדים שטענו כי בנית המאפיה תעלה כסף רב, וגם בעל המאפיה המרוחקת איים עלי שימסור אותי לשלטונות. למרות טענות אלו בנינו את המאפיה וב"ה היום משתמשים בה כל היהודים לשביעות רצונם, ונקראת "המאפיה של ר' בועז". (ועיין בש"ע יו"ד סי' רמ"ט סי"ג בהג"ה ובפתחי תשובה שם).

ה. בתי המטבחים

בג'רבא היו ליהודים חמישה איטליזים למכירת בשר, ולערבים היה שוק מיוחד למכירת בשר שנבנה ע"י העיריה. לאחר מכן בנתה העיריה גם ליהודים איטליזים בשוק. כך נמשך הדבר שנים רבות. יום אחד באו פקידי העיריה והכריחו את מוכרי הבשר להוציא את כליהם מהשוק בטענה שרוצים לתקן ולשפץ את החנויות, ונעלו את החנויות. ניסיתי לבוא בדברים עם הנהלת העיריה כדי שיפתחו את חנויות הבשר שהיהודים זקוקים להן, אך לא עלתה בידי, ועד היום לצערנו החנויות סגורות.

בעבר היו היהודים והערבים שוחטים בהמות בבית המטבחים שבשוק ליד חוף "אלמרסה", שהיה רחוק כשני ק"מ מהחארה היהודית. יום אחד פרצה מריבה בין יהודי לערבי, וכשהתלקחה המריבה קם הערבי לרצוח את היהודי ורק בדרך נס ניצל. עקב מעשה זה החליטו שבעת טובי העיר

לבנות בית מטבחים מיוחד ליהודי אלחארה. כך נבנה בית מטבחים מיוחד ליהודים בקצה השכונה היהודית. זה היה לפני כ-150 שנה. בזמננו החליטה העיריה לבנות שוק למכירת בהמות ליד בית המטבחים שלנו, וכן בנו בית מטבחים נוסף באותו מקום, והכריחו אותנו לשחוט רק בבית המטבחים שלהם בטענות שוא. ניסיתי לבוא בדברים כדי לבטל את רוע הגזירה אך לא עלה בידי. במשך הזמן בית המטבחים שלהם נסגר, ונאלצנו ללכת לשחוט בבית המטבחים שבשוק. הדבר היה כרוך בהוצאות רבות, מפני שהיינו צריכים לשלם לשני משגיחים על הכשרות כדי שלא יתערבבו בהמות הגוים עם בהמות היהודים, וכן לשלם הוצאות ההובלה. הם גם החליטו לתת את בית המטבחים שלנו לערבים בימי שני וחמישי, אנו התנגדנו אך לא עלה בידינו. כשהלכתי מספר פעמים להתלונן בעיריה טענו שאין לנו חוזה על בית המטבחים והם לא חייבים לנו דבר. במשך הזמן הרסו את הקיר המפריד בין שני בתי המטבחים ולקחו את כל הרכוש. בית המטבחים היה שווה מיליוני פרנקים. הקב"ה יריב את ריבנו וימלא חסרוננו ממקום אחר.

ו. בתי הקברות

הערבים היו שוברים מדי פעם מצבות בבית קברות שליד בית הכנסת הגדול ובבית קברות שליד בית הכנסת "רבי שלום". יום אחד קמו ושרפו את המצבות שבקרבת בית הכנסת הגדול, מיד נאספו כל אנשי הקהילה לכבות את השריפה הגדולה, בטרם תגיע גם לבית הכנסת. הודענו על כך למשטרה. בראותם את החורבן הגדול, הם חששו שהדבר ישפיע על המבקרים הרבים הבאים מכל רחבי צפון אפריקה לביקור בבית הכנסת "אלגריבה", כי השריפה פרצה סמוך ל"ג לעומר - יום הילולת ר' שמעון בריוחאי. השלטונות החלו בחקירה אך העלו חרס בידם. המשטרה דרשה ממני לחתום על טופס כי השריפה נעשתה בשוגג. סרבתי לחתום באמרי שאני יודע מי גרם לשריפה. כשראו שאני מסרב

לחתום החלו לאיים עלי.

פעם אחרת הציתו הערבים את בית הקברות שבקרבת בית הכנסת "רבי שלום", שהיה על אם הדרך. לא רציתי לקרוא למשטרה, וכיבינו את השריפה בכוחות עצמנו. כששמעו אנשי המשטרה על המקרה התלוננו עלי שלא הודעתי להם על כך. בבחינת "אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי". כוונתם היתה להסתיר את הדבר כדי שלא יגיע לאוזני התיירים הרבים המבקרים באי.

בימי החורף צומחים עשבים רבים בשטח בתי הקברות, הערבים היו תולשים עשבים משטח בתי הקברות עבור עדרי צאנם. מצב זה נמשך שנים רבות. היינו מזמינים את המשטרה, אך לא תמיד הגיעו. ועד הקהילה החליט למכור לערבים את העשבים בכסף מלא, ובכסף זה שיפצו את בתי הקברות. (וראה תשובה ארוכה בזה בשו"ת "שואל ונשאל" ח"ב יו"ד סי' קכ"ג, ושם סימן קכ"ד הסכמת ראב"ד תוניסיה הרה"ג ר' דוד כטורזא זצ"ל). אך משראו שהערבים באים עם גמליהם וחמוריהם ונמשך מזה קלקול גדול לא מכרו להם עוד.

בג'רבא היתה משפחה ערבית בשם "אלחמזי" שהיו כולם גנבים. בחצות ליל שבת אחד, נשמעו צעקות בוקעות מביתם של אלחמזי. התברר כי הם שלחו את עדריהם לבית הקברות, הכבשים אכלו מהעשב הצומח שם, ומתו כולם.

לאחר שבאו הערבים בהמוניהם להתגורר בתוככי החארה היהודית, החריפה בעיית גזילת העשבים מבתי הקברות, ולא פעם פרצו מריבות בין משפחות יהודיות וערביות על רקע זה. כשראיתי את המצב החלטתי למנות שומר לבית הקברות. הלכתי עמו למשטרה כדי שיתנו לו יפוי כוח שהוא משמש שומר על בתי הקברות ויש לו רשות לקחת כבש שרוצה בשטח בית הקברות, ולמוסרו למשטרה, והם יקנסו את האשמים. הוא שמר כל היום אך הגנבים היו מתגברים עליו כפי הפתגם הרווח: "אלסארק יגלב אלעשאש" (הגנב מנצח את השומר). אולם ברוב המקרים הצלחנו לגרש את הגנבים. יום אחד בא השומר לחנותי והודיע כי נכנסו ערבים לבית הקברות וכל הנסיונות לגרשם משם לא הועילו. לאחר היסוסים הלכתי

לבית הקברות. היתה שם קבוצה גדולה של נשים, והצלחתי לגרש אותן משטח בית הקברות. אך אשה אחת מהן אמרה לי: "עתה תראה. . .". לא שמתי לב לדבריה. למחרת בבוקר בא אלי השומר ואמר: "דע לך כי בעלה של האשה שאיימה עליך בבית הקברות, רצה להצית את חנותך, ולולא השמירה שלי היתה החנות נהפכת למאכולת אש". אותו גוי היה איש רע מעללים ושותה לשכרה, וקשים היו יחסי השכנות אתו.

יום אחד בביקורי ליד בית כנסת "אלגריבה" בחארה צגירה, ראיתי שבנו חומה גבוהה סביב בית הקברות. אז עלה רעיון בלבי: מי יתן ויהיה גם לנו סכום כסף, אשר בו נוכל לבנות חומה גם בחארה כבירה סביב בתי הקברות. בשובי הביתה לא התייאשתי, והחלטתי לחפש דרכים על מנת להתחיל בבניית חומה. בטחתי בחסד השי"ת. קניתי מלט ונגשנו לעבודה. שמחתי כי ה' זימן לנו סכום כסף לשם התחלת הבניה, כל הקהל שמחו והטו שכס לעזרה בכל המובנים, וביחוד עזרה גדולה קבלתי משני אנשים: מר וציף חדאדחזקיה ומר פראג'י מאזוז. אמנם היו מספר אנשים שערערו על עצם הרעיון, באמרם כי אנו זקוקים לכסף למטרות אחרות, אך אני החלטתי להשלים את בניית החומה סביב בית הקברות, ובבתי קברות אחרים התקנו גדר קרצנית מְשִׁיחִי "צבר" (סאברס) עד שירחיב ה' לנו לבנות גם שם חומות אבן. ראש העיריה בא לראות את החומה שבנינו, ופסק כי מראה החומה לא נאה ולא מתאים לעיר, וכנראה נתקנא כי אצלם רבה העזובה בבתי הקברות.

ז. יחסי יהודים ערבים בג'רבא

לפני קום מדינת ישראל, היו כל המלאכות והמקצועות בג'רבא בידי היהודים. הם משלו בכל ורק מעט חנויות היו בידי ערבים. רוב הערבים עבדו מחוץ לג'רבא או שעבדו בחקלאות. בעיר צפאקס היו כל המלאכות בידי ערבים והיהודים היו סוחרים גדולים ומקצתם צורפים. מיום שנוסדה המדינה והיהודים התחילו לעלות ארצה בקשו יהודי ג'רבא

לקרב את הערבים וללמד אותם מלאכתם, כדי שיוכלו בבא הזמן למכור להם את חנויותיהם ואמנותם. כיום כל המלאכות בידי הערבים, והיהודים שנשארו באי ג'רבה, ברובם צורפים ומעט חייטים. ארבע משפחות עוסקות במסחר.

מאז ומתמיד גרו היהודים בג'רבה בשכונה נפרדת. כידוע היו בג'רבה שתי שכונות: "חארה כבירה" ו"חארה צגירה". בחארה כבירה גרו בעיקר יהודים שאינם כהנים ומשפחתם ישראלית, כגון: חדאד, מאזוז, סעדון וכו'. בחארה צגירה רוב התושבים היו כהנים, ולשם משפחתם נוסף כינוי כגון: "כהן אבריש" המתייחסים לזרע רבי ישמעאל כהן גדול (אבריש"ש נוטריקון אני בן רבי ישמעאל), "כהן אלמגרבי" כינוי לאלה שבאו מן המערב, ממרוקו, "כהן יהונתן" ועוד. הערבים התגוררו ב"חומה" – בשכונה נפרדת, ולא היה חשש להתערבות והתבוללות או לסכסוכים ולמריבות. המצב השתנה כמובן עם ייסוד מדינת ישראל וגבור זרם העלייה ארצה.

הנשיא חביב בורגיבה

בורגיבה נולד בשנת תרס"ג (1903) והיה עורך דין במקצועו. בצעירותו יסד תנועת "אלחזב אדסתריר", שמטרתה היתה לשחרר את תוניסיה מחסות ממשלת צרפת. הוא נתפס ונאסר בכלא עשרות שנים, ואף הצמיח לו זקן ארוך. כאשר היה כלוא עם יהודים, נטו לו הללו חסד וכיבדוהו במאכלי השבת שלהם (חמין, כופתה, כוכלה). בורגיבה זכר זאת לטובה, שנים רבות לאחר מכן, כאשר שוחרר והפך לנשיאה של תוניסיה.

שלטונות צרפת שלחו את בורגיבה לגלות בערי תוניסיה. כשהגלה למשל, לעיר מדנין, נמסר לידיו של יהודי בשם משה מאזוז. היהודי היה צריך להשגיח שבורגיבה יעבוד עבודת פרך, זאת משום שהצרפתים האמינו בתום לב, כי היהודים מעונינים שהשלטון הצרפתי ישאר על כנו. אך המציאות היתה אחרת. היהודי התייחס לבורגיבה כבן בית ולא העביד אותו כלל. רק כששלחו הצרפתים את נציגם לביקורת היה משה מאזוז מעביד את בורגיבה.

בעת שנשלח בורגיבה לגלות בעיר פום תאטווין, נמסר לשמירה בידיו של היהודי יצחק פרג'ון. פרג'ון התנהג עמו בכבוד רב, דאג לכל מחסורו ואף לקשריו עם החוץ. הדבר היווה אומץ לב בלתי רגיל מצד יצחק פרג'ון, כי אם הדבר היה נדע סופו היה רע ומר.

בשנת תשט"ו (ביוני 1955) שוחרר בורגיבה ממעצרו ולאחר מאמצים רבים שם קץ לממלכת הפיי בתוניסיה, (שהתקיימה כ-250 שנה, בשנים תס"ב-תשט"ו) והפך את תוניסיה לרפובליקה. צרפת עזבה את תוניסיה, ויום בואו של בורגיבה לתוניס היה יום חג לאומי. המכונות צפרו במקצב "האו ג'א בורגיבה!" (הנה הוא בא בורגיבה).

ועד הקהילה בתוניס קיבלו בכבוד גדול, קראו לפניו פסוקים מפרשת 'משפטים' ('הנה אנכי שולח מלאך לפניך...'), שתורגמו לו בשפה הערבית. בנאום הכתרתו לנשיא, גילה בורגיבה כי בימי גלותו קיבל עזרה רבה מיחידים. בורגיבה הבטיח לתת למשה מאוזן רישיון לפתיחת בית קפה. בנאומו ציין שרצה לגמול טובה גם ליצחק פרג'ון אך לצערו שמע כי הוא עלה לישראל. בורגיבה הוסיף ואיחל לו "רבבי יסממענא עלא באעצ'נא לכיר" (ה' ישמיענו טובות אחד על השני).

לאחר שהתבסס שלטונו, באו יהודים רבים לבקרו בארמון הממשלה בתוניס. גם העובדה שאת מקצועו, עריכת דין, למד בורגיבה מעורכי דין יהודיים, הביאה ליצירת קשרים טובים בינו לבין יהודים רבים. כדי להראות את חובתו ליהודים, החליט נשיא תוניסיה לבקר בבית הכנסת "אלגריבה" (אודות בית הכנסת המופלא והמקודש הזה ראה בספרי "ג'רבא היהודית" בעמ' 40-42, 92-97). ביום ל"ג לעומר יום ההילולא הידועה, הופיע בורגיבה יחד עם הרב הראשי של תוניסיה, הרב מרדכי אמייס הכהן ז"ל. ההמונים קיבלו את הנשיא בשמחה גלויה. הרב הראשי נתן לנשיא ספר תורה קטן בציפוי זהב. בקבלו את ספר התורה נשק לו בורגיבה לעיני כל.

עם זאת, במשך הזמן סגר בורגיבה את בית הדין הרבני ("טריבונאל ראביניק") שהיה קיים משנת תרנ"ח. הוא

GRAND RABBINAT

DE TUNISIE

26 Ma. Rue de Palestine - TUNIS

Tél. 283.540

ادارة رئيس الاحبار

بتونس

הרבנות הראשית

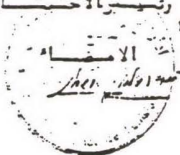
לתוניסיה

شهادة

أننا المعني امضاه الرئي فراجي وزان رئيس الاحبار بتونس
امرح بان السيد يوسف حداد عضوا للجنة المعلقة لادارة
المشؤون الامرائيلية بجزيرة والقاطن بالعارة الكبيرة
قد وقع تكليفه برئاسة اللجنة المذكورة ومادة شؤونها
ومكاتبها العقارية عوضا عن الرئيس السابق السيد فراجي
سوفير وتشمل مهمة السيد يوسف حداد تشكيل اللجنة
المذكورة لدى القضاء والادارات والخوارج .

جريد بتونس في 29 ماي 1975

الامام علي محمد بن محمد
رئيس الاحبار
الامام
محمد بن محمد بن محمد
1975

أطلع عليه
جريد في 2 جريدة 1975

הרבנות הראשית לתוניסיה

תעודה

אני הח'מ, הרב פראז'י און, הרב הראשי לתוניס, מצהיר
שמר בועז חזד הינו חבר בועדה הזמנית לניהול הרבנות
בחארה כבירה בג'רבה. ואני מאשר שמר בועז חזד ממונה
לראש מועצת הרבנות והגזברות במקום הנשיא הקודם מר
פראז'י סופר.
בנוסף לכך הוא יהיה נציג הרבנות בפני השלטון המקומי.

נכתב בתוניס 29 במאי, 1975
(חתימה)
הרב הראשי

עדות לזאת
בג'רבה 2 ביולי 1975
(חתימה)
הנשיא
מוחמד אלחביב בורגיבה

תרגום התעודה מהעמוד הקודם

הנשיא חביב בורגיבה בבקורו בבית הכנסת "לגריבה"
 משמאל לימין: הרב הראשי לתוניסיה אמייס כהן,
 הנשיא בורגיבה והמזכיר רבי פראזי ארזן

יהודים ממתנים לנשיא בורגיבה
ליד קשת הנצחון, בג'רבה

הפסיק לפעול בר' תשרי תשי"ח. כמו כן התיר נישואין וגירושים אזרחיים ליהודים ועריכת משפט זהה ליהודים ולערבים. את בית החיים היהודי העתיק הפך לגן ציבורי, לא לפני שעשה כן גם לבית הקברות המוסלמי, שהיה גם כן במרכז העיר. ידידות עמוקה שררה בינו לבין הרב הראשי של תוניס, הרה"ג ר' מרדכי אמייס כהן זצ"ל (נפטר בשבועות תשל"ד). לאחר מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכפורים עמד בורגיבה בעז על כך שלא יגעו לרעה ביהודי תוניס. ניתן לסכם ולומר שאור וצל משמשים בערבוביה ביחסיו של בורגיבה עם יהודי תוניסיה.

מלחמת ששת הימים

בימי מלחמת ששת הימים פרץ גל פרעות נגד יהודי תוניסיה. שר המשפטים לא טמן יד בצלחת. הוא ניתק את כל הטלפונים של הנשיא בורגיבה כדי שלא תהיה אפשרות לידידיו היהודים להתקשר אליו ולבקש את עזרתו. אך למרות זאת הצליחו היהודים להודיע לבורגיבה על הפרעות. הנשיא רצה להתקשר בטלפון, אך גילה שהטלפון מנותק. כששאל את שר המשפטים מדוע ניתק את הטלפון, ענה השר: "ברצוני להראות למדינות ערב כי אנחנו עמהם".

במהלך הפרעות פרצו הערבים לבית הכנסת הגדול שבתוניס כדי לשרוף אותו. בהיכנסם לבית הכנסת מצאו שם את עוזר הגזבר. למרות התנגדותו הם הוציאו אותו מבית הכנסת (כנראה, היתה פקודה לא להתנהג בצורה גסה ולא לשפוך דם). אך בעוונותינו הרבים נשרפו ספרי תורה רבים (ביניהם ספרים עתיקי יומין) ונהפכו לאפר. היו גם יהודים שהמוסלמים התנפלו על חנויותיהם ובזזו אותם. הממשלה התוניסאית שיפצה את בית הכנסת הגדול ונתנה פיצויים לבעלי החנויות היהודים.

עלילת שוא בג'רבה

כאמור, עד לשנת תשי"ט (1960), חיו היהודים בנפרד מהערבים, בשכונה המיוחדת להם בג'רבה בחארה כבירה (ברובע הגדול) ובחארה הצגירה (ברובע הקטן). כך יכלו

היהודים לשמור על אורח חיים יהודי ללא מפריע.
משנת תשי"ט, השתנתה התמונה: רבים מהיהודים עלו
ארצה, והתעוררה בעיה של מכירת הדירות. (ראה דברים
בהרחבה בפרק "העליה לארץ").

הנסיגות של הערבים להשתלט על בתיהם של היהודים
שעלו ארצה, גרמו לסכסוכים בין הערבים ליהודים. לרוב
הסכסוכים הסתיימו בפשרה. יום אחד פרצה מהומה: הילדים
המוסלמים העלילו על בנו של כמוס חדאד, שלמד בבית הספר
של הערבים, ששרף את ספר הקוראן. כשנודע הדבר ברבים
החלו כנופיות של ערבים לפשוט על בתי היהודים. הערבים
אף הלכו לבית הכנסת ע"ש רבי בצלאל, הוציאו מהיכל
הקודש ששה ספרי תורה ושרפום כליל.

המצב היה חמור ביותר, ולולא תגבורת של כוחות משטרה,
היה מצב היהודים בכי רע.

גם אחרי ששקטה המהומה בתוככי החארה היהודית, לא
נחו ולא שקטו. השייך הערבי וחבר מרעיו, הגישו את משפטו
של הילד היהודי שהואשם בשריפת דף מהקוראן, לבית הדין
הגבוה בעיר צפאקס (הסמוכה לתוניס הבירה). בהשפעת
רופא ערבי שהצטיין בשנאתו ליהודים, נשלח הילד למוסד
"ילדי בורגיבה". במוסד זה שהו ילדים שלא ידוע מי הוריהם.
הילדים התחנכו בתנאי פנימיה, וכשהתבגרו נלקחו לשירות
צבאי. גזר דין זה לבנו של כמוס חדאד, משמעותו ברורה
ושקופה: הילד יגדל כערבי לכל דבר, יאכל במוסד אוכל טרף
ובבוא הזמן יגוייס לצבא.

הערבים נשמו לרווחה, בשמעם את גזר הדין, אך היהודים
לא ידעו מנוח. נעשו מאמצים רבים לשחררו ע"י קשרים עם
יהודים בעלי השפעה מחו"ל ועם אישי ממשל צרפתיים בעלי
קשרים עם אנשי הממשלה התוניסאית. ואכן "לא אלמן
ישראל" - בורגיבה העניק לנער חנינה. אז נהפכו פניהם של
אויבי ישראל כשולי הקדירה, וליהודים היתה הרווחה.

ת. עת העליה ארצה

בגבור זרם העליה ארצה התעוררה בעיה; העולים רצו

למכור את דירותיהם, וכמובן היו מעדיפים שהקונים יהיו יהודים. הערבים היו מוכנים לשלם מחיר גבוה עבור הדירות כדי להאחז בשכונות היהודים. רבים מהיהודים, על אף היותם עניים, לא הסכימו למכור את דירתם לערבים כדי לא לפרוץ גדרם של ראשונים - שלא למכור את הדירות לערבים. ועד הקהילה היה משתדל לרכוש מידם את הדירה. אך במשך הזמן לא נותר כסף בידי ועד הקהילה, משום שמחירי הדירות האמירו.

מצב זה הביא לכך שיהודים רבים החלו לקנות דירות של יהודים, ולהפכם לבתי מלון גדולים. עקב המחסור בפרעלים ודצרכו היהודים להזמין פועלי בנין ערבים לתוך השכונה היהודית בתחילה התגברנו על הבעיה בכך שאסרנו על הפועלים ללון בלילות בחארה, ועל אף כל איומיהם רצעקותיהם לא נענינו להם. יום אחד נכנס ערבי להתגורר באחת הדירות שקנה וועד הקהילה. ערבי זה היה ממשפחת "עצידה", ושימש כשומר בשוק החארה. היות ואנו מכירים את האיש, לא התנגדנו למגוריו, אך הבהרנו לו כי בעת שנרצה למכור את הדירה עליו לצאת. כעבור זמן קצר בא אליו אחד מקרובי משפחתו והציע לו למכור את הדירה. הערבי הסכים ומכר את הדירה. כששמעתי זאת הלכתי לשומר ואמרתי לו: "כיצד אתה מרהיב עוז למכור דבר שאינו שלך?" אך הוא העז פניו ואמר: "אין לך אתי חוזה ואני יכול לנהוג כרצוני." כשראיתי עקשנותו הצעתי לו סכום מסויים, במקום לערוך לו משפט. אך הוא דרש את מחירה של הדירה. נוכחתי לדעת שאין מפלט מעשיית משפט, למרות שמשפט כזה כרוך בקשיים ודוצאות רבות.

לצורך המשפט היינו צריכים להביא עדים שהבית שייך לנו. התגלה קושי למצוא עדים שיבואו להעיד נגד ערבי תקיף כ"עצידה", וזאת בנוסף להפסד של יום עבודה, שהיה כרוך בכך. לכן היינו צריכים לשלם לעדים כדי שיסכימו להעיד. פעם, בעת שהמושל גבה עדות, באה ערביה אחת ממשפחת עצידה ואמרה לי: "אנא אלאולא אלדי נדבחק, יא רבי בועז" (אני הראשונה שאשחטך, רבי בועז!). למרות חששותי סיימתי את הענין כדי שנכסי ועד הקהילה לא יהיו הפקר.

ענין אחר היה הענין של משפחת כהן שהקדישו את הבית לוועד הקהילה, והמועתמד ציוה לתת אותו באופן זמני לערבים. כשביקשנו מהם לצאת אמרו הדיירים הערבים שהבית הוא שלהם והחוזה של משפחת כהן לא תקף, כי לא היה כתוב שם תאריך, ומי יעיד על חתימתם. ובע"ה סידרתי את הכל על הצד הטוב ביותר. לאחר עיכובים רבים נערך משפט ואנו זכינו בדירה. עקב זה התנכלו לי הערבים. הגדיל לעשות ערבי אחד שהיה תקיף מאוד, מדי פעם היה אומר לי: "תעזוב את הערבים ואל תעשה להם צרות, ואם לא, אני אשלח לך מישוהו להכותך נפש".

הרבה יהודים כשעלו לארץ מסרו יפוי כוח לקרוביהם שהם בעלי הדירה שגרו בה. ביניהם ורה"ג ר' מיקיץ שלי ור' כמס כהן זצ"ל שמסרו יפוי כח לקרוביהם, בעלותם ארצה, אך במשך הזמן לקח את שתי הדירות גי אחד בשם "עצידי". היתה דירה נוספת שהקדיש אותה בעליה לוועד הקהילה, שגם אותה לקחו. הימים היו ימי מתח, כי באותה תקופה נרצח בתוניס הגאון המנוח רבי מצליח מאזוז הי"ד (בידי ערבי פלשתינאי ביום כ"א בטבת תשל"א). יש דירות שהגשנו תביעה משפטית נגד הגנים שלקחו אותן אך לבסוף נאלצנו למשוך ידינו מהענין כי ידענו שלא יעלה הדבר בידינו.

היה אף מקרה של זקן יהודי שנכנסו הערבים לדירתו להתגורר בה בטענה שאין להם מקום מגורים. רק לאחר השתדלויות אצל המשטרה הוציאו את הערבים. הערבים אף התחילו לבנות בשטח בית הקברות "אלמנשייה" (בית הקברות הנשכח - בית קברות עתיק, עליו כתבתי בספרי "ג'רבא היהודית" עמ' 52). אחד מהערבים שכנו בשטח זה היה מקורב לממשל המקומי. כשביקשתי לתבוע אותו למשפט, סרב לכך השלטון המקומי. רק ע"י תשלום כספים רבים הסכימו לערוך חקירה.

עליית משפחת ר' בועז חזד ארצה

אף אני וביתי החלטנו לעלות ארצה. את חיסול העסקים שלי החלטתי להשאיר בידי בני שיחי, והתחלתי בהכנות לעלייה. הבאתי אישור מהרופא שאשתי צריכה לנסוע לצרפת, לצורך טיפול רפואי, כי יש שם רופאים מומחים. כן נזהרתי שלא ידעו שאני עולה ארצה. אך הקול נשמע שאני עוזב את ג'רבא, והיו יהודים שסיפרו זאת לערבים. כשהייתי בעיריה אמרו לי: "מה חסר לך שאתה עוזב אותנו?" עניתי להם: "חלילה לי מעוזב את תוניסיה. חיים יפים ושקטים כאלה אין בנמצא בעולם". הוספתי ושיבחתי את אוריה הטוב של תוניסיה ואת החיים הטובים שראיתי בה. הם האמינו לי ושמחו על כך, והיתה להם מזה נחת רוח. רבים הוסיפו ושאלו אותי: "מה ראית לעלות ומה חסר לך?" הראיתי להם את האישור הרפואי, מהם האמינו ומהם שלא האמינו. רכשתי כרטיס טיסה מתוניסיה לצרפת, וגם החלפתי כסף צרפתי בתוניסיה, ובכ"ז נתקלתי בקשיים גדולים בבית המכס של ג'רבא. היה שם אחד מעובדי המכס, שתמיד נהגתי לכבד ולהעניק לו בקבוק "ערק" תוצרת בית. רשע מרושע זה ציוה לערוך אצלי חיפוש ולעשות לי בעיות. רק אחרי חיפושים רבים הירפה ממני ואמר להם: "תעזבו אותו".

כשמכרתי את דירתי, שלחו אנשי משטרת ג'רבא מכתב שטנה למשטרת מדנין, ובו כתבו כי מכרתי את הדירה משום שאני רוצה לעלות לישראל, ולהוציא את כספי מחוץ לתוניסיה (דבר האסור ע"פ החוק). למכתב זה צירפו גלויות מישראל (אינני יודע כיצד השיגו אותן), וזה הוסיף עלילה על עלייה. מקרה זה היה ימים אחדים לפני חג הפסח, וכנראה רצו לגרום לכך שאבלה את חג הפסח בבית הכלא ח'ו. פתאום קבלתי הזמנה לבוא למדנין יחד עם יהודים נוספים (רבי חיים מאדאר, רבי חיים ביתאן ומר עזר עמר). אלה האחרונים לא מכרו דירתם, להיפך הם קנו דירות. לא ידעתי בעצם מהי מטרת נסיעתי-הזמנתי. אולי משום שביקרתי בישראל - אמרתי בלבי. כשהגעתי למדנין ראיתי שם שוטר שהכרתי יפה בהיותו בג'רבא, היה לי בעבר קשר אתו בענייני הקהילה, פעמים אף ביקש ממני לפשר בין שני יהודים שבאו

לדון לפניו. הוא שאלני למטרת בואי ואני הראיתי לו את ההזמנה שקיבלתי. הוא הציא את מכתב השיטנה שנכתב נגדי והראה לי אותו. הסברתי לו כי הכל מקורו בעלילה, וגם הוכחתי לו שהגלויות המצורפות למכתב אינן על שמי בכלל, והן נשלחו ליהודים אחרים בשנים עברו כאשר היה קשר בין תוניסיה לבין ישראל. בראותו שהכל עלילת שוא, הפליט ואמר: "אללה יהלך אצאלמין" (השם ייפרע מהרשעים).

למרות שידעתי את זהותו של כותב המכתב, לא השבתי פניו ריקם כאשר בא אלי לג'רבא וביקש ממני הלואה, אף שידעתי שאינו מתכוון להחזיר לי את ההלואה. כמאמר הפתגם הערבי "תכאף מן רבי ותכאף מן ואחד אלדי מא יכאפשי מן רבי" (תפחד מן ה' ותפחד ממני שאינו ירא את השם). ודי למבין.

עם עלייתי ארצה סברתי שיקחו אותי לבני ברק, כפי שסיכמו אתי בעת ביקורי בארץ. אך לצערי כשהגעתי לשדה התעופה בלוד הציעו לי ללכת לאשקלון. כשאמרתי להם שהבטיחו לי להתגורר בבני ברק, ענו: "מה אתה אומר, כבר הבטיחו בבני ברק? אין לנו דירות שם". הראיתי להם את מכתב ההבטחה שהיה בידי, אך הם לא שמו לב לזה. ישבתי בשדה התעופה יחד עם אשתי החולה עד אור הבוקר. אז באו אלי והבטיחו לי שבעוד שבועיים תהיה הדירה מוכנה בבני ברק "ובינתיים תשארו במרכז הקליטה באשקלון". האמנתי להם לפי תומי, אך במקום שבועיים ישבתי שם חמישה חדשים, וכל מכתביי למשרדי הממשלה לא הועילו. לולי עזרתם של כמה חברים, אינני יודע כמה זמן היינו נשארים עוד במרכז הקליטה. ב"ה שעכשיו אני מסודר וגר בירושלים עיר הקודש. קבלתי מכתבים מג'רבא ובהם נשאלתי אודות העליה לארץ, לא עניתי תשובה. ואני בהיותי בג'רבא עזרתי רבות לעידוד העליה משם...

קורות יהודי אלזאוויה

מאת ר' שאל בוכריץ

קדמות הישוב היהודי באלזאוויה

כל חיי השתוקקתי לדעת את מקור יהדות עיר מולדתי "אלזאוויה" שבלוב. חקרתי ושאלתי רבים מזקני העיר ערבים ויהודים. אביא להלן את ממצאי.

היהודים הגיעו ללוב מימי הצידונים (PHOENICIAN) לפני חורבן בית ראשון. בעיר צורמאן התיישבה קהילה יהודית גדולה. אך היהודים נאלצו לברוח מהעיר מפני אלמוחדים (ALMOHADES). הקהילה שהיתה בעיר צורמאן נזכרה בקינה שחיבר רבי אברהם אבן עזרא וזו לשונה:

"עדת צורמאן הנבוכים / וגם קהל מסלאתה

כל ימיהם מדוכאים / ועינם ונפשם כלתה

מקוים לעת הרוחה / ומנוחה לא באתה. . ."

כעבור זמן יכלו היהודים לחזור לאלזאוויה, הרחוקה מצורמאן כ- 10 מיל. עד היום ישנו רחוב ידוע בצורמאן הנקרא "חארת אל יהוד" (רובע היהודים), למרות שכל תושביו ערבים. יהודי אלזאוויה המשיכו לסחור ולעבוד בצורמאן והיו חוזרים לבתייהם לשבת.

קהילת אלזאוויה סבלה צרות ורדיפות רבות אך תמיד היו אנשי חיל שהושיעו את היהודים. פעם נלחמו הנומדים (NOMADES) בכרברים (BERBERES) והנומדים נצחו. הם

לקחו את כל רכושם של הברברים; צאן, בקר וכו'. אך
המקנה לא היה שייך לברברים כי אם ליהודים. (באותם ימים
נהגו היהודים העשירים לקנות לברברים פרה ובתמורה לכך
היה מקבל היהודי שליש מהתבואה שהערבי מגדל). כששמעו
היהודים על הגניבה ועל כך שהברברים ברחו מן המערכה
נאספו מיד בחארה, ויהודי בשם חומאני (רחמין) החל לרדוף
עם אנשיו אחר הנומדים. וישיגם ויך בהם מכה רבה עד
החרימם, ואת כל הרכוש השיב. כאשר נפוצה השמועה על
נצחון היהודים יצאו הברברים לקבלם. לכבוד מעשה הגבורה
חיבר פייטן מוסלמי מקומי שיר תהילה ליהודים, והנה
תחילתו:

צֵאָר אֶלְעִיָאט וּלְאִג'נִם סִאקוּהָא

וּפְזַעַת יְהוּד אֶלְזֹאויָה וּרְדָדוּהָא

רִאִיסִהוּם חוּמָאנִי

רֹאכֵב עֲלָא בְּגֵל זֶרְקָאנִי

וּתְרַגּוּמוֹ:

בְּקוּם שְׁאוֹן לִקְחוֹ אֶת הַצֹּאן שְׁבִי

קִפְצוּ יְהוּדִי אֶלְזֹאויָה וְהַשִּׁיבוּם

מִנְהִיגִם חוּמָאנִי

רוֹכֵב עַל פֶּרֶד כְּחוּל...

הערבים לא יכלו לשאת את נצחון היהודים והחליטו לנקום
בחומאני, וכך עשו: נהוג בחתונות הערבים להוביל את הכלה

מבית אביה לבית בעלה כשהיא רכובה על גמל. הכלה צריכה להיות מכוסה בסדין העשוי בצורת אהל הנקרא "אלג'אחפה". לפני הכלה צעדה התזמורת ואחריה כל המוזמנים. במחצית הדרך עוצרים, והמוזמנים רוכבים על סוסים ורצים לפני הכלה זוגות זוגות. ליהודים היה אסור לרכב על סוסים, אך למרות זאת הזמינו הערבים את חמאני לרכב על סוס, בחתונה שהתקיימה באותו חודש. לאחר הפצרות רבות הסכים חמאני לבוא. בחתונה רכב על הסוס שנתנו לו ורץ עמהם. כאשר הגיעו לפני הכלה דחף אותו בן זוגו ארצה, וזוגות הרוכבים שהיו אחריו רמסו אותו בסוסיהם ויצאה נשמתו הי"ד.

בקהילה פרצה מהומה רבה ומאותו יום אסרו לשיר את שירת הנצחון.

היהודים נאלצו לברוח מאלזאיה לטריפולי. היהודים בהיותם בעלי מקצוע: סוחרים, חייטים, נגרים וכו' גרמו לכך שבעזיבתם, שובש אורח חייהם של הערבים. הערבים כעת היו צריכים לנסוע לטריפולי כדי לקנות או לתקן דבר מה. הדבר גרם לטורח לערבים עד שאמרו "בלאד בלא יהוד, כיף לעדל בלא שהוד". (עיר בלא יהודים, כמו השטר בלי עדים). נשיאי השבטים שבאלזאיה החליטו לשלוח משלחת לטריפולי כדי להחזיר את יהודי אלזאיה. מצב יהודי אלזאיה בטריפולי לא היה כבי טוב, הם לא מצאו את פרנסתם שם ורובם התפרנסו מכספי צדקה. לכן הסכימו היהודים לחזור לאלזאיה, אך רק לאחר שמשלחת הערבים הסכימה שישנו את מקום "אלחארה". הוחלט שכעת היהודים יתיישבו ברחוב "מראבטייה". רחוב זה היה מוקף בקברות קדושי הערבים. בצפון קבור השייך "אבו זיאן"; במזרח קבור השייך "אלבשתי"; במערב קבור השייך "אלשריף" ובדרום קבור השייך "אבו מנדיל". מיקום זה הבטיח שבמידה והערבים יפגעו ביהודים הם יענשו ע"י "קדושיהם". לאחר עריכת ההסכם נכתב הדבר בספר "זכרון עדות" ודא ספר שנכתבו בו כל פסקי הדין.

היהודים חזרו לעיר ובנו את רחוב "מראבטייה", והמשיכו להתגורר בו עד סוף שנת תש"ט (1949) עת עליתם ארצה.

אבי המנוח ר' שושן בוכריץ ראה את הדברים כתובים בספר "זכרון העדות" כשהתמנה לרב העיר בטריפולי.

אך המהומות המשיכו לפקוד את יהודי אלזאוויה. בשנת תרס"ו (1906) רצחו הערבים ביום שבת לאחר תפילת שחרית את סבי המנוח (אבי אמי) פרג'ללה שלג. הוא שימש כנשיא קהילת אלזאוויה והיה עשיר מופלג. נחום סלושץ בספרו TRAVELS IN NORTH AFRICA (פילדלפיה, 1927, עמ' 39-42), העריך את רכושו בשני מליון פרנק. לשם השוואה, משכורתו של רב העיר באותם הזמנים 20 פרנק לחודש.

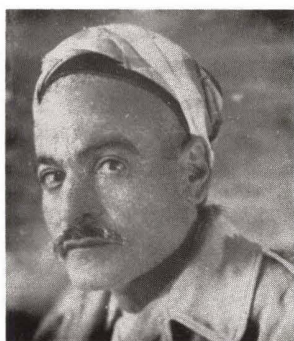
מלחמת איטליה לוב

בשנת תער"ב (1912) כבשה איטליה את לוב. שלטון האיטלקים היה תקיף אך החיים התנהלו ללא חשש. מר ציון ארכיב התמנה לנשיא, והרב כמוס סופר זצ"ל הובא מג'רבה כדי לכהן בקהילת אלזאוויה. הרב היה שלם בכל מעשיו והיה מקובל על אנשי העיר - על פיו יחנו ועל פיו יסעו. באותה העת נפטרה אשת הנשיא ציון ארכיב, ומר ארכיב נשא את אחות הרב כמוס סופר. הרב כמוס סופר נסע לעיר מולדתו זריס שבתוניסיה והתחתן עם בחורה ממשפחה מכובדת. אשתו היתה עקרה ונפטרה לאחר מלחמת העולם השנייה, אז נשא הרב את בתו של מר יעקב לג'זייל (סבו בא מעיר זליטן לזאוויה) שהיה ירא שמים, שדחט, פייטן ובעל תפילה. הרב כמוס סופר עזר לכל שלוחי ארץ ישראל ואהב את ארץ ישראל בכל מאודו. בשנת התש"ט (1949) עלה עם 200 נפשות לארץ. בארץ הם הקימו את מושב עלמה בגליל ושם נתמנה לרב המושב. הרב נפטר לפני שנים אחדות. תנצב"ה. שמעתי כי בנו הר' מעתוק סופר מכהן היום כראש המושב.

מחוסר מקום ברחוב היהודים, התפזרו תושבי אלזאוויה בשכונות הערבים. (הערבים היו משכירים את בתיהם ליהודים והם יצאו לגור באהלים בשדה). למרות מצב זה לא הרגשנו במלחמה - חיינו לא השתנו מלבד העוצר שנערך בלילה. מצב זה נמשך עד אשר נחקק החוק שעל אזרחי צרפת ובריטניה לעזוב את לוב. בין המגורשים היה הרב כמוס סופר שהיה אזרח צרפת. אבי המנוח מילא את מקומו כמנהיג

ראשי קהילת אלזאוויה
משמאל לימין: הרב כמוס סופר,
הרב שושן בוכריץ וציון ארביב

מזכיר הקהילה יצחק עזרה ז'ל,
היה אדם זריז, ירא שמים, ודיבר
איטלקית וצרפתית (מתלמידי אליאנס)

הקהילה.

בחודש אפריל שנת 1942 החלו לחייב את היהודים בגילאי 18-45 להתגייס לעזרת הצבא. מאות יהודים נשלחו למדבר שומם הנקרא "סידי עזאז". היהודים הועסקו שם בעבודות פרך בתנאים תת-אנושיים. השמו עליהם נוגשים אכזריים, ואחד מהם אף הרג את אחד הבחורים על לא עוול בכפו.

מצב זה גרם לכך שיהודים רבים רצו לרשת את מקום מנהיגי העדה כדי להינצל מגיוס לצבא. כדי למנוע סכסוכים התכנסה מועצת הקהילה ובחרה במר יוסף חביב למשגיח הקהילה. אני נתמנתי לנשיא במקום המנוח ציון ארביב. יצחק עזרא - מזכיר, והמנוח רחמין בעדאש (נהרג במאורעות 1945) - גזבר. תוצאות הבחירות נמסרו לד"ר אלדד לאטס - רבה הראשי של טריפולי, ועד סוף שנת 1949 נשארה מועצת הקהילה באותו הרכב.

ביום 24 בינואר 1943 עזבו הגרמנים והאיטלקים את אלזאציה. תושבי העיר קיבלו את הבריטים בדגל לבן לאות כניעה. עם כניסת הבריטים התרחקה המלחמה כמאה ק"מ מגבול תוניסיה. במחנה השמיני של הבריטים, היו יהודים מארץ ישראל ומבריטניה. בשבתות ובחגים התפללו עימנו והתארחו אצל בני הקהילה לסעודת שבת.

ארגונים יהודיים

בטריפולי היה קיים ארגון "בן יהודה" שנוהל ע"י מר יוסף אסרוסי. בעזרתו פתחתי סניף "בן יהודה" באלזאציה. בתחילה היו אמצעינו דלים, אך לאחר המלחמה קיבלנו חומר מ"הברית העברית העולמית", מהסוכנות היהודית, ומ"ההסתדרות הציונית". החומר נשלח דרך פראג בצ'כוסלובקיה.

לאחר המלחמה חזרו המגורשים וביניהם הרב כמוס סופר. הרב המשיך בתפקידו הקודם - כראש הקהילה וכן קיבל עליו ללמד עברית יומיים בשבוע.

"ההסתדרות הציונית" ו"הסוכנות היהודית" החליטו להקים הכשרה חקלאית לבוגרי תנועת הנוער. האחים יהודה ויוסף חביב ז"ל העמידו לרשות החלוצים את כל הדרוש להם.

בתחילה הגיעו כעשרה בחורים ובראשם מר אליהו עזריה. הבחורים הסתגלו לחיים החדשים במהירות. כל מבקריהם התפעלו מכך. החלוצים היקרים, למרות שחסרו להם חיי תענוג ופינוק התמסרו לעבודה עם מלוא הרצון והשמחה.

בשנת 1944 ביקר אצלנו מר עמישדי גויטאע (ממנהיגי "בן יהודה") ועמו מנהל בתי הספר האיטלקים בלוב. הם הציעו לי לפתוח בית ספר איטלקי ליהודים בלזאווה. סוכם שממשלת איטליה תתן לנו את המורים וקהילת אלזאווה תדאג לשאר ההוצאות. מושל העיר הבריטי הרשה לי לפתוח את בית הספר שהיה סגור בזמן המלחמה.

פרעות בשנת התש"ו (סוף 1945)

בחודש אוקטובר 1945 הגיעו לאלזאווה כאלף חיילים סודאנים (סודאן היתה אותה עת תחת שלטון הבריטים) והתישבו במחנות. לאחר שבועיים, ביום 4 בנובמבר 1945 פרצו פרעות. בבוקר כשהגיע האוטובוס מטריפולי לא היו בו סוחרים יהודים כמדי יום ביומו. שאלתי את הנהג (ממוצא איטלקי) "היכן היהודים?" השיב לי בקול נמוך ובפחי נפש: "היום הוא יום שחור של שפיכות דמים. בצאתי מהרחוב המערבי ראיתי כי הערבים מכים והורגים את היהודים. ובכן אני מציע לך סגור את חנותך והסתגר בביתך כי לא תדע מה ילד יום". כששמעתי על כך פניתי לראש המשטרה, קפטאן וויליאם גראנט שירי, ולמושל העיר הבריטי, מאג'ור ראדלי. הם הבטיחו לי שיעשו כל מאמץ לעצור את גל המהומות. מושל העיר אף הבטיח לי שייסייר עם חייליו ברחוב היהודים. הלכתי לשוק והוריתי לכל הסוחרים לעזוב את השוק ולהסתגר בבתייהם. אחר הלכתי אל רחוב היהודים וסגרתי את בית הספר האיטלקי ואת בית הכנסת. הרחוב היה שרוי בדממה גמורה וכל היהודים הסתגרו בבתייהם כדי לשמוע חדשות.

בערב עם רדת החשיכה הגיע אלי שכני באני צרור עם אשתו ובנו. בקול רועד אמר לי: "הערבים נכנסו מפאת צפון (לרחוב היהודים "אלחארה" יש ששה מבואות). וערכו טבח ושריפות. ואף נתקלתי בגופת שוטר יהודי (השוטר נסים

כיתת בית ספר באלזאוויה

אלאל)"

שכני באשיר בושופה היה קצין משטרה, מחסידי אומות העולם. באשיר בושופה עמד עם אנשיו לפני המבוא לבתינו ולא איפשר לערבים להכנס. לאחר כחצי שעה של מהומות השתרר שקט משום שחיילי הסודנים ערכו סיור ברחוב.

הערבים רובם משבט "אלשוארפה" נכנסו מהמבוא הצפוני ל"אלחארה" כמאמר הנביא "מצפון תפתח הרעה". הבית הראשון ברחוב היהודים היה שייך למנוח שלום דעדוש הי"ד - דדד אמי. במהלך הפרעות נתלש עדר פניו, לנכדו בן 13 שנה בקעו את בטנו בסכין והוציא בני מעיו, כלתו נדקרה בפגיון, חתנו סומאני אלאל ברח מן הבית והשמועה אומרת כי שוטר ערבי ירה בו והרגו. בנו חיים (היום במושב עלמה) ניצל על ידי כך שהיה מלוכלך בדם והעמיד פנים כמת. אחר פשטו הערבים לביתו של זקן אלאל, הרגו אותו ופצעו את אשתו. הערבים ניסו להיכנס לבית כמוס הג'רבי (כיום במושב עלמה), אך לא יכלו להכנס דרך פתח הבית. לכן חדרו מגג הבית ופצעו את כמוס הג'רבי. הערבים המשיכו במסעם לביתו של יהודה וגדדו והרגו את בתו היחידה בת השנתיים. קבוצה אחת נכנסה לבית גזבר הקהילה רחמין בעדאש, בזזו את כל רכוש, ודקרו אותו בראשו ובעיניו, הכו את בתו הבכורה מכות אנושות שכתוצאה מהן נפטרה בבית החולים. אחד נכנסו הפורעים לבית ציון חיון. למזל, הוא ובניו הסתתרו אצל שכנם הערבי שייך השיבאני לאערוסי. אך אמו הזקנה בת 80 שנה שהיתה חולה נשארה בבית. הם הרגו אותה ולקחו את כל לבושה מעליה והניחוה ערומה. שכנו של ציון חיון, אליהו אלאל הסתתר על גג הבית, אך בכל זאת נרצח על ידי הפורעים.

במהלך הפרעות שנמשכו כחצי שעה בלבד, נשדדו 44 משפחות ו- 13 יהודים נהרגו. אלולא עזרתם של קפטאן ויליאם גראנט ומג'ור ראדלי יתכן שהנזק היה רב יותר. הערבים שלא יכלו להיכנס לרחוב היהודים, חדרו לאחוזות האחים יהודה ויוסף חביב ז"ל. הפורעים רמסו ושדדו ואין מציל. באחווה היו שלשה יהודים; אחד ברח משם באשמורת הבוקר והגיע אל ביתי, האשה הגיעה אל ביתי בשבע בבוקר,

והשלישי בשם חזאתו, נעדר ולא נמצא עד היום.

בעיר זנזור היתה קהילה יהודית בת 150 נפשות. (העיר היתה תחת שלטון מושל אלזאוויה). כשפרצו הפרעות באלזאוויה החלו פרעות גם בזנזור. משטרת זנזור ביקשה עזרה אך חיילי אלזאוויה היו טרודים בפרעות בעירם והגיעו לזנזור רק בתום הפרעות באלזאוויה ובאחוזת חביב. בעוונותינו הרבים נהרגו בפרעות 34 נפשות - נשים, ילדים וזקנים.

ביום רביעי הגיע לבקרנו המנוח יצחק עזרה. התחבקנו כשעינינו דומעות על הנפשות הקדושות שכל חייהם שמרו תורה ומצוות וזכרונם לא יסור מגד עינינו. (כולם עדים כי השם יתברך שמו, הוא שדפט תבל בצדק: לא עברו חודשיים מימי מאורעות הדמים הללו ומחלת הטיפוס פרצה בשבטי הערבים והרגה 7000 איש, והערבים הדדו כי הדבר נבע מהנזק שגרמו ליהודים).

המנוח יצחק עזרה ואני יצאנו לרחוב כדי לבדוק את נזק הפרעות. מצאנו ש - 44 משפחות נשדדו ותשעה אנשים נהרגו מלבד אלו שנפטרו בבית החולים. שני קצינים הרבילו אותנו לבית החולים כדי שנוזה את ההרוגים. הכנו דו"ח על הנעשה כי שדפטי בית הדין ביקשו שנעיד במשפט.

לאחר מכן הלכתי לקפטאן המשטרה, מר גראנט, כדי להודות לו על מסירות נפש להצלת היהודים, ישלם ה' פעלו ותהי משכרתו שלמה. וכן הודיתי למושל הבריטי מאיור ראדלי, על פעלו למעננו (אך לא יכולתי לרמוז ולהתלונן על כך שלא הציב חיילים סודנים במבואות הרחוב). אף ביקשתי ממנו לא לקיים את השוק שהיה צריך להתקיים למחרת מחשש שבאי השוק יחדרו לרחוב היהודים. לאחר התייעצות עם מנהיגי העיר נעתר המושל לבקשתנו. מחשש לגל פורענות נוסף הועלה רעיון לעבור למחנה צבאי שהיה מוקף בחומה. אני סרבתי לרעיון מכיון ששם לא יהיה לנו מקור פרנסה. לכן לא נותר לנו אלא להתפייס עם הערבים כעצת שלמה המלך ע"ה במשלי "עשה זאת בני והנצל, כי באת בכף רע, לך התרפס ורחב רעך" (יש לזכור שלא יכולנו לצאת מלב, ולארץ ישראל לא יכולנו לעלות בגלל "הספר הלבן"). בתיווך הנציב העליון הבריטי בטריפולי, בריגדיר בלאקלי,

נערך כנס מנהיגי אלזאיריה. בכנס נכח גם סיייד כדרי אל כורדי ממנהיגי ערביי טריפולי. הכנס נערך בבית שייך אלמוניר אלערוצי שהיה עשיר ומגדולי העיר. אף אני הוזמנתי לכנס. הסייד כדרי אל כורדי קיבל אותי בכבוד רב. הוא מסר תנחומים למשפחות השכולות, והתנצל על הנעשה. הוא הסביר שהפורעים הינם מיעוט בקרב הערבים, והם פרעו ביהודים מכיוון שהיהודים הרגו את אנשי הדת הערבים למחכמה השרעייה (בית הדין) והרגו את המופתי, הקאדי והכותאב. אולם מסתבר שהכל היה עלילות שוא. חלק מהנוכחים העלו את הסברה שהפרעות פרצו בהשפעת הבריטים שברצונם לשבש את עצמאותה של לוב.

לאור דברים אלה קמתי ואמרתי: "רבותי הנכבדים, אנחנו והערבים עובדים את ה' ומאמינים בתורה ובנביאים. וכל החוטא השם יתברך מענישו. אבותיכם חטאו כאשר כבשה איטליה את ארצם. וכאשר הדור הצעיר חזר בתשובה גרשו הבריטים את האיטלקים והנכם היום קרובים לגאולה. וודאי הפרעות פרצו בגלל חטאינו. לכן אני מציע לפני מעלתכם, כי מעתה על כלנו ערבים ויהודים, לשכוח את העבר ולחזור לחיות באהבה ובאחווה כמו בעבר. אני רואה כי סמי הרפואה הם בידי המסובים כאן כי אתם גדולי העיר שוטריה ושופטיה. לכן מחר בתפילת אלג'ומעה (יום הששי) השייך יאמר לערבים שישבו ממחשבתם הרעה וכי בשבוע הבא יחזרו היהודים לעבודתם ולמסחרם, באחריות נשיאי השבטים (אלקאבאיל)".

המסובים הסכימו לדברי, ודייתי להם וברשותם יצאתי. הלכתי למשפחות שנשדדו ואמרתי להם: "הרשעים שרצחו יהודים חישמו בכלא, ואלו שגזלו וגבבו אין טעם לרדוף אחריהם. בשבוע הבא יבוא שופט אנגלי לחקור אתכם, אך אל תזכירו את שמות הגנבים, כי אנחנו לא יכולים לשבת תמיד במצור ואם הנכם רואים רכוש גבוב ששייך לכם העלימו עין מכך". ביום ששי בבקר לקחנו את ההרוגים מבית החולים, כבקשת המשטרה. את ההרוגים קברנו סמוך לבית הכנסת וזאת משני טעמים:

א. בית הקברות היה בשכונת אלשורפה, בסמוך למקום

מגורי הפורעים. ומכיון שהם חשמו בכלא חששנו שמשפחות הפורעים יתכלו לנו.

ב. כדי שזכרם יהיה זכרון לדורות.

בהלוייה השתתפו יהודי אלזאיה, קציני משטרה וקולונל שמברלין. בערב בא לבקרני חבר ערבי, אך המשטרה לא איפשרה לו להכנס. שלחו לקרוא לי. לאחר דרישת שלום, אמר לי כי היום במסגד בשעת התפילה התנצל השייך על מה שנעשה ליהודים. הוא אמר שהפרעות היו נגד חוק הקוראן, – לרצוח אדם ללא נשק. שמחתי כאשר ראיתי כי השם יתברך שם בליבם להטיב לנו.

ביום שני בבקר בא שופט אנגלי לחקור את המשפחות השכולות ואת המשפחות שנגזלו. השופט חקר 44 משפחות. היהודים סיפרו את פרטי הפרעות ואת שמות הרוצחים אך לא אמרו את שמות הגזלנים. באותו יום לא התקיים השוק. יום למחרת יצאו שני יהודים אמיצי לב לסחור עם שבטי הערבים. הם הבטיחו שלא יאחרו יותר משעתיים וכך היה. הם מכרו סחורתם וחזרו מלאי כל טוב. למחרת יצאו כעשרה יהודים לסחור. לאחר שבוע החיים חזרו למסלולם.

ביום ראשון הלכתי לטריפולי לבקר את קרובי, התקבלתי שם בחיבוקים ונשיקות. הם אמרו לי כי הוציאו שמועה שהערבים הרגו אותי. לאחר שבוע ימים החזירו חלק מהגזלנים את שגולו מהיהודים. הם הודו ליהודים על כך שלא הסגירו אותם למשטרה. הם התנצלו ואמרו שהם גזלו מכיון שחשבו שהפרעות הם אלג'יהד (מלחמת הדת).

בעקבות הפרעות שלח הג'וינט האמריקאי את הגב' בן עטאר לחקור את המצב, ואת מר ראובן חסאן מינו לסוכן הג'וינט בלוב. מר חסאן מינה אותי סוכן באלזאיה. לאחר כחודש הקמנו מרפאה, מטבח, וחדר לילדי העניים. אחר שלחו לנו לברש לילדים. הילדים חשמו בבית הג'וינט, שם דאגו לכל מחסורם.

אחר נתמנה מר אברהם לאסקוב לנציג הג'וינט. מר לאסקוב עבד בכל לבו ומאודו למען עמו ישראל. עימו התמנה ד"ר רפאל גרינברג לנציג ה-O.S.E. תודתנו החמה להם על התענינותם ועזרתם עד זמן העלייה ארצה.

העליה ארצה

מאז ומתמיד בערה אהבת ארץ ישראל בקרב יהודי לוב. בשנים 1947-1948 מצעו הבריטים מהיהודים לצאת מלוב. חלק מהיהודים החלו להעפיל ארצה. המעפילים היו יוצאים מלוב בעזרת סירות דייגים ושם המתינו להם אניות צים. כשגילו זאת הבריטים ביקשו מהערבים לגלות את היהודים ולהסגיר אותם. לשם כך צידו אותם הבריטים בנשק, ובכך סייעו לבריטים לתפוס את המעפילים ולהעניש אותם. אך ימי הצער לא ארכו. בה' באייר תש"ח זכינו לשמוע על הקמת מדינת ישראל בארץ האבות. מי יכול להעריך את שמחת הגאולה שזכינו לה כעבור אלפיים שנות גלות. כעת כל יהודי לוב רצו לעלות ארצה מתוך רצון לחסות בצל הנס של קבוץ הגלויות, ולזכות לראות הקמת נסו של משיח צדקנו.

לאחר עצמאות ישראל הגיע יום בשורה כי מר ברוך דובדבני ז"ל נתמנה לשליח ישראל בטריפולי. מר דובדבני כשמו כן הוא - ברוך. בשר לנו את העליה והגאולה, בוא היה כבוא של אליהו הנביא. מר דובדבני התקבל בשמחה ובאהבה, הוא רכש את אהבתם של יהודי לוב.

אין מלים בפי לתאר את קבלת הפנים שערכו לשר הקליטה והעליה מר יצחק רפאל. אלפים המתינו בשירה ובריקוד לשמוע את נאומו.

לאחר מר ברוך דובדבני נתמנה מר ואראדי. זה' יתברך עזר לכל המנהיגים שסייעו בהעלאת יהודי לוב לארץ. בשנים 1949-1951 עלו לישראל יותר מ- 30,000 יהודים שהם כ- 90% מיהודי לוב. אז נותרו בלוב כ- 4,000 יהודים שעזבו את לוב בשנת 1967 בזמן מלחמת ששת הימים. בכך חוסלה קהילת היהודים בלוב.

לאחר גל העליה הגדול פרצו סכסוכים בינינו לבין הערבים. כל אימת שמדינת ישראל נלחמה עם מדינות ערב הסתגרנו בביתנו עד יעבור זעם. בערב מלחמת ששת הימים כל ערביי העיר ציפו לשמוע את נאומו של ג'מאל עבד אל נאצר נשיא מצרים. הערבים התאספו בבתי הקפה ובחנויות כדי לשמוע את הנאום. ואילו כל היהודים הסתגרו בבתייהם

בצפיה לרחמי שמים. למחרת כשהלכתי לעבודתי, לא השיבו לי הפועלים שלום כנהוג. שאלתי את שומר הפתח "האם יש שביתה היום?" "ודא ענה לי בקול נמוך" "שמעו שפרצה מלחמה בין ישראל למצרים, אני מיעץ לך להסתגר בביתך, כי בודאי הדברים לא יתנהלו על מי מנוחות". חודיתי לו ובדרכי הביתה ראיתי ערבים רבים מפגינים ובעלי החנויות סוגרים את חנויותיהם. נכנסתי לחנות מכולת לקנות דבר מה אך בעל החנות גרש אותי מחנותו. הבנתי כי כלתה הרעה. נכנסתי לביתי וסגרתי את דלת הבנין בו גרו 11 משפחות יהודיות ו- 3 איטלקיות. כעבור זמן מה החלו הערבים לשרוף את חנויות היהודים ולשדוד את בתי היהודים. המשטרה ערכה מיד סיור באלחארה וריכזה את היהודים (ביניהם פצועים) במחנה צבאי לשמירה. אך היהודים הגרים בעיר החדשה (במקום שאין המון העם העושים סכסוכים) נותרו בביתם. גם הרחוב שבו בית הכנסת נפגע ע"י ההמון שחדר פנימה. במהלך המהומות נפצעו תהרגו יהודים רבים ובתי כנסיות נשרפו.

מלחמה גדולה פרצה בין המפגינים והמשטרה, ומספר הפליטים שהגיעו למחנה הגיע ל- 800 נפש.

בערב חג השבועות ירדנו להתפלל שחרית. אחר התפילה השקפנו בעד החלון וראינו כששה ערבים עומדים לפני דלת הבנין ומצביעים כלפינו. לאחר מכן התאספו במקום ערבים רבים. נסינו להתקשר למשטרה אך לשוא. שכננו יעקב רקח אמר לנו שאנו צריכים לחשוב על דרכי הגנה, לכן סגרנו היטב את דלתות הבתים, (היינו בבית שלוש משפחות: משפחתי, משפחת גיסי, ומשפחת פועל שעבד אצלנו) לקחנו את כל הילדים (23 במספר) לחדר קטן הנמצא בקצה הבית, שלוש הנשים נכנסו למטבח ושני הזקנים הושמו בחדר השינה. אנחנו, שלושת הגברים, שברנו כסא ואחזנו ברגלי הכסא כבמוטות להגנה עצמית. את עינינו נשאנו ליוצרנו בתפילה חרישית. אני קראתי מזמור "יענך ה' ביום צרה" "ב פעמים.

המפגינים שברו את חנותו של הספר שהיתה בכניסה לבנין, הנשים כששמעו את קול נפץ הזכוכית החלו לבכות. במוחי עלה רעיון לטלפן לחברי שהיה מפקד משטרת לוב,

גנראל מילוד בן יחיה ומשנהו גנראל סאלם בן טאלב. צלצלתי לגנראל מילוד אך המזכיר שלו אמר לי כי הגנראל עסוק בכנס קצינים. ענית לי כי הוא ישא באחריות התוצאות. המזכיר קרא לגנראל וספרתי לו את הסכנה בה אנו מצויים. הגנראל אמר לי שאסגור את הטלפון. חשבתי כי כעס וסגרת את הטלפון. השקפתי בעד החלון וראיתי שערבי אחד צועק על המפגינים: "איי, טפשים למי אתם מחכים? ממי אתם יראים?" (ובאמת אין מגן מלבד שטר אחד שעמד בפתח הדלת ומה ביכולתו לעשות עם ערב רב כזה?) מיד צלצלתי לגנראל מילוד שוב ואמרתי לו כי הערבים עומדים לשבור את הדלת. הוא השיב לי שלא אדאג כי כבר שלח חיילים להקיף את הבנין ולגרש את המפגינים. הודיתי לו על כך. השקפתי בעד החלון וראיתי כי החיילים הגיעו והחלו להקיף את הבנין ולהדוף את אלפי המפגינים. החיילים נשארו על המשמר עד השעה שבע בערב.

חשבתי בלבי כי היום ארע נס גדול אך מי יודיע אותנו אם יחזרו הפורעים למחרת? לכן צלצלתי שוב לגנראל מילוד וביקשתי לשלוח אותי אל מחנה הפליטים. הגנראל אמר לי שבחצות הלילה ישלח מכונית שתאסוף אותי. בערב התפללנו מעריב וסעדנו את סעודת תג שבועות. בחצות הלילה הגיעה מכונית וארבעה ג'יפים, שניים מלפנים ושניים מאחור. בכל ג'יפ היו ארבעה חיילים. לקחתי עמי את הפועל של גיסי ואת משפחתי ואת ילדי גיסי. גיסי סרב לברא עמנו. לאחר כשעה הגענו למחנה הפליטים (המחנה היה במרחק 5 ק"מ מהעיר). במחנה חיכה לנו גנראל בן טאלב והודיתי לו על החסד הגדול שעשה עימנו.

הגנראל מינה אותי לאחראי במחנה וקרא למנהל המחנה מאג'ור דרבאסי וצהו למלא את בקשותי. למחרת, יום השבועות בקשתי 200 תרנגולים וירקות. היה במחנה שוחט רבי חי בעדאש, הוא שחט את התרנגולות ובשלנו סעודת החג, ושבח לאל מאותו יום ואילך לא חסר לנו דבר.

מר אבי המנוח רבי שושן בוכריץ בן 98 שנה לא עמד בסבל חיי המחנה ונפל למשכב. רופא המחנה היה צמוד אליו רוב היום. ביום רביעי כ"ז סיון התשכ"ז סדר חוקת בשעה 9.40

נפח נשמתו הטהורה. כל יהודי המחנה הספידוהו.

הערבים לא הרפו מאתנו, והקיפו את המחנה מתוך רצון לפרוץ, להכנס ולהרוג אותנו. כאשר המלך ראה כי אין תקוה שלח לנו שליח, ואמר לנו לעזוב את העיר וללכת לכל מקום שנרצה, מלבד לישראל. יהודי שהיה מחוסר אמצעים קיבל 150 לירות וילד קיבל 50 לירות (לירה איטלקית היא 2.80 דולאר), וכן קיבלו כרטיסי נסיעה חינם. וכך היה. כל ערב הוטסו יהודים מהמחנה לאיטליה במטוס מיוחד עד שכל היהודים עזבו את המחנה.

בערב 27 ביולי 1967 עזבה משפחתי את המחנה באניה לאיטליה. (סרבתי לטוס במטוס עם כל משפחתי בפעם אחת). בדרך עלה בדעתי לכתוב ספר זכרון ובו כל התלאות והמאורעות שעברו עלינו וכן את כל המנהגים וטעמיהם כדי שצאצאי ידעו איך חיו אבותם בארצות גלותם וכך עשיתי כמצות משה רבנו ע"ה בשירת האזינו: "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור".

כעבור שלושה ימים הגענו לנאפולי שבאיטליה שם ביקרנו מר ברוך דובדבני ז"ל, והרב פריג'ה זוארץ יבלא"א. כעבור שלושה חודשים נסעתי לרומא ושם התגוררתי במשך שלוש שנים ואף זכיתי לביקורו של גנרל מילוד בן יחיא. יום אחד פגשתי בערבי שהיה מן המפגינים בליל הדמים בשנת 1945 והוא התנצל על מה שעשה, ואמר לי כי בליל הפרעות הם ישבו ושתו תה ושחקו בלכ'רבקה (שחמט), לפתע נכנס קצין משטרה ערבי וצעק: "יא אראווכה" (טפשים) מדוע אתם לא מנצלים את ההזדמנות לעשות בשונאיכם כרצונכם? הקצין דחף ברגלו את קומקום התה ושפכו לארץ. מכאן הבנו כי רשאים אנו להרוג ולבז באין מפריע. ואכן כך עשינו.

אחר שמעתי ברומא, כי הערבים בראותם שהיהודים עזבו את לוב, חפרו בבית העלמין היהודי באלזאוויה, הרציאו את העצמות והשליכו אותם לים. בשטח בית העלמין בנו בנינים. אל נקמות ה'.

גדלה תמיהתי כיצד היהודים הנמצאים בלוב (20 במספר)

לא שמעו על כך, ואינני יודע אם אמת בפיו ואם לאו.

הרב שושן בוכריץ ז"ל
שבוע קודם פטירתו

שאול בוכריץ הי"ו
בנו של רבי שושן בוכריץ זצ"ל

העיר בן גרדאן

העיר "בן גרדאן" מרוחקת מג'רבא כ- 150 ק"מ. העיר גובלת עם לזב. ערבים רבים הבריחו סחורות דרך הגבול כדי למכור אותם ליהודים. יהודים רבים שקנו סחורות מוברחות התגלו ע"י השלטונות והוכרחו לשלם קנסות של מיליוני פרנקים. פעם אחת נתפסה קבוצת יהודים וביניהם היו בעלי מומים, ובידם כסף וזהב מוברח מלזב. המשטרה המקומית הכתה אותם באכזריות ואף קנסה אותם בקנסות כבדים. פעם אחרת חזרו היהודים הנאשמים מכות קשות, ומכיון שהרבה מהמוכים לא יכלו לעמוד בזה, בהיותם חולים במחלות שונות, התערב בענין הרב מרדכי אמיס **הכהן ז"ל** הרב הראשי לתוניסיה. הרב בא בדברים מספר פעמים עם האחראים בבית המכס ולבסוף שחררו אותם בקנסות כספיים. בין מוכרי הזהב מלזב היו מרגלים. מרגלים אלה לאחר שמכרו את הזהב ליהודים הסגירו אותם לשלטונות.

ארע פעם מקרה מעניין: בא אדם אחד לבית הכנסת בבן גרדאן ואמר למתפללים שהוא נקרא בשם "אברהם". בבית כנסת זה נהגו ללמוד בכל ערב אחרי תפלת ערבית בספר הזוהר. מנהג זה התקין אותו הגביר המנוח מושינה (משה) פרץ. היהודי הנ"ל החל ללמוד עמהם מדי ערב, ולאחר שגילה בקיאות גדולה, התחילו היהודים להזמין אותו לארוחות בביתם, ולבסוף הציעו לו עבודה כדי שירוויח כסף ויוכל לחיות בכבוד. הוא ביקש שיתנו לו לעסוק במכירת בשר, כי הוא בקי בזה. נתנו לו חנות, ומאחר שמכר בשר בזול החלו לקנות אצלו. עסקו פרח ושגשג עד שהתברר כי אברהם התאסלם, ועד עתה מכר בשר בזול בגלל שקנה בשר טרפה מהמוסלמים. היהודים הבינו שהם הוכשלו, והכשירו את כל כליהם.

לאברהם זה היה חבר יהודי המכונה "בו עמרין" (בעל חיים כפולים). * פעם היה המוסלמי שנקרא אברהם עם חבורת ערבים, ועבר לידו בו עמרין. הוא עשה תנועה בידו לבו עמרין, מרמז לו שהוא שלו. הערבים הבינו שגם בו עמרין רוצה להתאסלם כמו אברהם. מאז התיידדו הערבים עם בו עמרין, וכל מה שהיה קונה היו משלמים בעדו, והוא לא הבין את פשר הדבר. הערבים הפיצו שמועה שבו עמרין רוצה להיות מוסלמי. מאז התחילו קרוביו ובני ביתו לנדותו, ובהכנסו לביתו התחילו אמו ואשתו לבכות. הוא הסביר להם שהשמועה לא נכונה והוא נשאר יהודי נאמן וכשר, אך הם לא האמינו לדבריו. מרוב צערו החליט לנסוע לאחיו בעיר מדנין. בהגיעו סמוך לעיר ראה שהשעה מאוחרת והשבת עומדת להכנס, ירד מהמכונית והמשיך ללכת ברגל עד שהגיע לבית אחיו במדנין. האח חשד בו שנסע במכונית בשבת, הוכיחו וגרשו מביתו. אז החליט בו עמרין להתאסלם באמת. הלך ל"קאדי" ואמר לו כי ברצונו ליהפך למוסלמי. שמח הקאדי כמוצא שלל רב וגילח אותו כמוסלמי לכל דבר. השמועה עשתה כנפים כי בו עמרין התאסלם בטקס מיוחד אצל הקאדי. כל היהודים הצטערו על כך, ולאחר מאמצים רבים שב לחיק היהדות. מוסר ההשכל מסיפור זה כמו שאמרו חז"ל: "לעולם תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת".

* בזמן שר' שלום הכהן זצ"ל (אביו של ר' כלפון משה הכהן), רב העיר זרזיס, רצה לעלות לארץ הקודש, התאסף המון רב בזרזיס לקבל ממנו ברכת פרידה. בתוך הקהל היה נער קטן בשם חויתה ברום שבא עם חריו. בגלל הצפיפות נדרס הנער תחת גלגלי המכונית שנסע בה הרב. כל הרואים נבהלו בראותם שהילד מת, ונהפכה שמחתם לאבל. אמו של הילד אמרה: "אל תצערו את הרב (שהיה במכונית), ה' נתן וה' לקח". שמע הרב את הדברים ושאל: "מה קרה?" תיכף ירד מהמכונית ושם את ידו מספר דקות על הנער המת ואמר להם: "אל תדאגו, הילד חי, והנה הוא לפניכם!" אחרי כמה דקות עמד הילד ויקם וילך על רגליו! ילד זה כונה בשם "בו עמרין" כלומר: אדם שחי פעמיים. רבי

שלום כהן זצ"ל נפטר בעיה"ק טבריא תקבר שם ביום ח"י בתשרי
תרפ"ו. כשעלה ארצה חויתה ברום בנה מצבה גדולה על קברו של ר'
שלום שהחזיר לו את חייו. (ראה בס' "בית אברהם" על הלכות תערובת,
ח"א, בתולדות הרבנים עמוד 14, בס' "איש מצליח" כרך ב' שבחי הרב
המחבר אות ט', ובירחון "אור תורה" שנה י"ב עמוד ס"ב. אולם יש
לברר אם זהו בו עמדין המסופר עליו פה שהתאסלם וחזר ליהדות. וברוך
הידוע).

ספורים מפי העם

ספורי שדים

בג'רבא, כמו בכל ארצות המזרח, רוחות מאד האמונה בשדים וברוחות. נביא להלן סיפורים שנמסרו מפה לאוזן על שדים ורוחות:

(א) המנוח בנימין סעדון נ"ע (זקנו של הרב הראשי לג'רבא, הרב בוגיד סעדון שליט"א), היה לומד עם חברו כל לילה בספר הזוהר הקדוש בבית הכנסת הגדול. מכיון שבאותה תקופה לא היו מצויים שעונים, היו אומדים את השעה בלילה לפי מצב הכוכבים ומעמדם. (נכדו של הרב זקן מאוזו זצ"ל, מר כמאסו מאוזו, עדין משער את שעות הלילה לפי הכוכבים. כשהיה קם לסליחות בחודש אלול, היה מסתכל ברקיע במזל מאזנים ורואה לפי מיקומם אם הגיעה שעת אמירת הסליחות בבית הכנסת). פעם הקדים בנימין קום, וכשהלך לבית הכנסת מצא את חברו כבר לומד לאור הנר. נכנס והתחיל ללמוד. לפתע ראה שאור הנר חלש. ביקש מחברו לסדר את הפתילה. לתמהונו ראה את חברו משיט יד ארוכה באורך כשני מטר ומסדר את הנר. נבהל בנימין ואמר: "זה מעשה שד ולא בן אדם", וברח לביתו. ישב זמן מה בביתו ואמר: "בודאי השד הלך וכעת חברי נמצא בבית הכנסת". הלך שוב לבית הכנסת ומצאו שם. התחיל לספר לו כי לפני שעה קלה ראה שד בבית הכנסת וכשאמר לו לסדר את הנר הושיט ידו ממרחק והגיעה עד לנר. אמר לו חברו: "האם בצורה כזאת הוא הושיט את ידו?" והושיט שנית יד ארוכה כבראשונה. נדהם בנימין ואמר: "עדין השד בבית הכנסת!?" חזר הביתה ולא הלך לבית הכנסת עד שבא חברו והעיר אותו. סיפר לו כי מצא פעמיים "שד" בבית הכנסת, ומאז הסכימו ביניהם שלא ילך אחד מהם לבית הכנסת עד שיעיר את חברו וילכו ביחד. (וע' בברכות דף מ"ג ע"ב לאחד נראה ומזיק, לשנים נראה ואינו מזיק, ואבוקה כשנים. ע"ש. וראה "ממלכת כהנים" לר' שושן הכהן עמוד פ"ט).

(ב) מעשה שהיה בערב ראש השנה. אדם אחד צוה לשמש בית הכנסת הגדול להעיר אותו לסליחות, וחשב בלבו: "אתפלל במנין ראשון עם עלות השחר, ואלך לקנות בשר לכבוד החג." (מפני שבג'רבא בשר כשר אינו נמצא בשפע). בשעה מוקדמת בלילה שמע שהשמש קורא לו. אמר לו: "עוד מוקדם!" אמר לו: "כל הקהל באו והתחילו לומר סליחות." קם והלך לבית הכנסת, אמר סליחות והתפלל שחרית, והלך לשוק ומצא בשר בשפע, קנה כל צרכו וחזר הביתה. מצא את אשתו יִשְׁנָה, הניח את הבשר תחת הדלי ואמר: "כשתקום אשתי תכשיר את הבשר ואני אחטוף בינתיים תבונה קלה." אך החל לישון והנה השמש קורא לו: "סליחות! סליחות!" ענה: "מה פתאום?! כבר קמתי וגמרתי תפלה וסליחות." שאלו השמש: "האם דעתך נטרפה עליך? מה אתה מְדַבֵּר? לא באתי בכלל להעיר אותך." ענה האיש - "בוא ואראך הבשר שקניתי." הלך והרים הדלי ולא מצא את הבשר רק את הכסף בחזרה. מכאן הבינו כי זה מעשה שדים.

(ג) כפי שכתבתי בספר "ג'רבא היהודית", את החטה ושעורה נוהגים לטחון בבית באופן ידני על־ידי מטחנת אבן. פעם היתה חתונה, ביקשה אשה משכנתה שתבוא אליה בעוד לילה לטחון לצורך החתונה. השכנה הסכימה. בלילה שזמעת השכנה את חברתה קוראת לה. מיד קמה, סידרה את הכל, ויחד התחילו לטחון. פתאום ראתה האשה שראש שכנתה הולך ומתארך עד שהגיע לתקרה, וכך אמרה בקול רם: "הזוי ונהח חתא יתקללע למהז" (בעברית: הרימי ונרים עד שייעקר ציר הדלת), מכאן ידעה שהיא שָׁדָה. על ידה היתה חתיכת ברזל, והיא חבטה בה בקרקע, ומיד ברחה השדה. כי השדים כידוע בורחים מהברזל, כי ברזל נוטריקון בלזה רחל זלפה לאה.

(ד) בהתקרב חג הפסח נהגו בג'רבא לרחוץ את כל הבגדים והשמיכות בים. לשם כך היו הולכות חבורות חבורות של נשים לים. פעם אמרה אשה לשכנתה: "יש לי הרבה בגדים. רצוני לקום השכם בבוקר כדי לסיים את כל הכביסה, ולכן מי מאתנו שתקום ראשונה תעיר את חברתה." אך נרדמה, שמעה

קול חברתה קורא לה, מיד קמה והתחילו ללכת. היא מדברת עם השכנה והשכנה לא עונה. שאלה אותה: מה קרה לך שאני מדברת ואת שותקת? לפתע ראתה שראש שכנתה התארך עד מאוד. נבהלה מאד, זרקה את הבגדים וחזרה במרוצה הביתה. בבקר חזרה עם בעלה לראות את הבגדים, ומצאה אותם קרועים.

ה) אדם אחד השכים בבוקר לנסוע מן "אלחארה כבירה" ל"חארה צגירה" כשהוא רכוב על גבי חמור. לפתע ראה עז, והיות שלמחרת היה ערב חג, שמח על המציאה, לקח את העז והתחיל לדבר בינו לבין עצמו: "הראש - לבשל בכוסכוס, בני מעיים - בהריסה" (חמין עשוי מחיטה). וכך המשיך למנות את שאר האברים. מיד שמע העז אומרת: "והרגלים?!" כי שכח למנות את הרגלים. נבהל האיש ואמר: "את שדה, סורי מפה!" השליך אותה מעל החמור ורץ לביתו בכל כוחו.

ו) היה חדר אחד עזוב ללא בעלים. המסורת אומרת שמי שישן בחדר זה נמצא מת בבוקר. ולא ידעו את סיבת הדבר. פעם אחת הגיע אדם, ראה את החדר והחליט ללון בתוכו. הודיעו לו שהלינה בחדר זה מסוכנת. אמר: "אני אלון בו ויהי מה." בחצות הלילה ראה בתוך החדר מפלצת ונבהל. אמרה לו המפלצת: "תן לי עבודה או שאהרוג אותך." נתן לה מספר עבודות. גמרה אותן וחזרה אליו: "תן לי עבודה!" חשב מה לעשות, לפתע עלה רעיון במוחו - לתת לה שמיכה שחורה לרחוץ אותה. נתן לה שמיכה שחורה ואמר לה: "לכי תכבסי את השמיכה עד שתהיה לבנה!". הלכה המפלצת לים ולא חזרה יותר. בבוקר השכימו חבריו לראות מה שלומו ומצאוהו בריא ושלם. שמחו מאד. לאחר שסיפר להם את קורותיו הלכו לים, ומצאו את השמיכה על חוף הים. מאז עברה הסכנה וניתן היה לישון בחדר ללא חשש.

ז) השוק הגדול של ג'רבא היה לפני תמיד מלא נמלים, תולעים, זבובים וכו'. ומספרים כי הגוים הקדמונים גרמו ע"י מכשפות שלא יכנס שום שרץ לשוק, ועד היום הזה אין שם

ח) ראה זה פלא: בג'רבא נמצא ים הנקרא "בחר פאתו", ובתוך הים נמצא מקום נקרא "ראס למאזן". במקום זה המים מסתובבים תמיד בחזקה רבה ואניה הנקלעת למקום זה מתהפכת וטובעת. על פי למאזן ניתן לדעת אם יהיה גשם או רוח חזקה, מפני שאז "ראס למאזן" משמיע קול רעמים חזקים. ואנו בחארה כבירה מרחק 7 ק"מ, שומעים את קול "ראס אלמאזן" ויודעים אם ירד גשם או שתהיה רוח חזקה. בזמן גיארת או סערה ישנו שיטפון, ובדרך נס התושבים הגרים על חוף הים ניצולים ממנו. הגויים הדרים על שפת הים הם עניים מרודים. פתגם ידוע בפי המושלים "כיף כלב פאתו, אג'וע ולפראענה" - כלומר כלבי פאתו רעבים וקשים (מפריעים).

היהודי העני והעבודה זרה

יהודי עני אחד היה מתפרנס ממכירת דברים ישנים. הוא היה מחזר בכפרים וקונה בגדים ישנים, כלי ברזל וכדומה. את הבגדים היה מנקה ומוכר, ומזה היה חי בקושי רב. פעם קנה בזול סמרטוט עם כלי מתכת וחזר לביתו שמח, כי זימן לו ה' ריוח הגון. הגיע הביתה והתחיל למיין את החפצים. לפתע שמע קול קורא: "יהודי! יהודי! חמול ורחם עלי ושמור אותי!" הסתכל אנה ואנה ואין איש. חזר לעבוד כבראשונה, והנה הקול קורא אליו שנית. "אל תירא ואל תפחד! אני קורא לך!". הטה אזנו לעבר הקול וראה שהוא בוקע מתוך חתיכות המתכת. ניקה את החתיכות ומצא דמות ראש מִדְבָּר ואומר: "יהודי תשמור אותי ותראה הצלחה במעשיך". קם, הצניע את הראש במגירה והלך כדרכו לעבוד. ובאמת באותו יום הצליח הצלחה מרובה. כשחזר הביתה אמר לו הראש: "תנקה אותי, תצחצח אותי, ותראה הצלחה גדולה". וכן עשה. למחר אמר לו הראש: "תדליק נר על ראשי", וכן הלאה, עד שהניח את הראש במקום מכובד בבית ונר דולק על ראשו. ואכן

והצלחה האירה לו פנים והוא התעשר עושר רב. בכסף יסד ישיבה גדולה ותלמידי חכמים היו לומדים בה ומקבלים פרס חדשי, וגם בנה בית הכנסת אורחים. פעם הזדמן הרב רבי אברהם אבן עזרא ז"ל לבית אותו עשיר ונדיב. נכנס לביתו וראה סטרא אחרא רבוצה שם. קרא ליהודי ואמר לו: "מאין לך כל העושר הזה?" סיפר לו היהודי את הכל מהתחלה ועד הסוף. קרע הראב"ע את בגדיו ואמר לו: "כל העושר בא אליך מעבודה זרה, צריך לאבד את הכל ולהשמיד את הכל, ולא ידבק בידך מאומה מן החרם." מיד חטף הראב"ע את הצורה ההיא ולקח פטיש והתחיל לשבור אותה והיא צועקת "מה עשיתי לך יהודי?" עד שהפכה לעפר. מיד הראה הראב"ע ליהודי דרך תשובה וחזר בתשובה שלימה וחזר להיות עני כבתחילה. אך מן השמים ראו את מעשיו, ויום אחד מצא מציאה גדולה וממנה התעשר עושר רב יותר מבראשונה. מזה יש ללמוד שהעיקר יראת ה', כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ומש"ל יתנו לך, כמו שאמרו חז"ל.

היהודי העני והפסל

בתונים היה יהודי עני. בהתקרב חג הפסח לא מצא דרך לכלכל הוצאות החג. כשנכנס לביתו דרשה ממנו אשתו את צרכי החג. לא ידע מה לעשות והחליט להתאבד. יצא מהעיר והלך לאשר ישאוהו רגליו דרך מדבר ציה ושממה, והנה לקראתו כנסייה של נוצרים. מרוב צער אמר: "אני נכנס לשם כיהודי ויהרגוני וימסרו אותי לקהילה של היהודים ואזכה לקבורה, ולא אהיה חלילה מאבד עצמי לדעת. נכנס פנימה ולמזלו לא היה שם איש. ראה מולו פסל גדול ועל ראשו נר של זהב. ללא היסוס, לקח את הנר וחזר לביתו. אשתו התחילה לערוך את רשימת הקניות כרגיל. אמר לה: "בעוד שעה אבין לך את כל צרכי החג." מיד נכנס לחדר, שבר את הנר לחתיכות, לקח חתיכה ומכר אותה ומהכסף קנה את כל צרכי החג. וכשהגיע הביתה קרא לאשתו: "רחל, תכיני מקום כשר לצרכי חג הפסח!" אשתו שמעה ולא האמינה עד שראתה

אותו עם כל צרכי החג. את חג הפסח תגנו בשמחה רבה, אך
 הבעל היה מודאג לגורלו היות ונגע בנכסי הכנסיה. וכן היה.
 כשהרגישו בגניבת הנר הלכו למושל תונים הוא ה"הפיי",
 חקרו ודרשו, ולא מצאו מאומה. לבסוף קבעו כי האשמים הם
 היהודים או הערבים, כי הנוצרים בודאי לא ישחיתו את
 פסליהם. הערבים הטילו את כל האשמה על היהודים, והמושל
 שלח אחר היהודים ואמר: "עליכם למצוא מי גנב את הנר,
 ולא, תגורשו כולכם מן העיר." היהודים, אומנות אבותם
 בידיהם, גזרו תענית ולמדו תהלים כל היום. היהודי שגנב את
 הנר החליט לומר את האמת. עמד על פתח בית הכנסת ואמר
 בקול גדול: "הפסיקו את התענית, זה אני שלקחתי את הנר,
 תקחו אותי למושל ואני מוכן לקבל אפילו גזר דין מות." כל
 הקהל נבהלו ובאין ברירה לקחו אותו למושל. המושל שלח את
 כולם הביתה ונשאר לחקור את היהודי: "איך מלאך לבך
 לגנוב את נר הזהב שעל הפסל?" היהודי ענה בלי פחד ואמר:
 "תשמע אדוני המושל, אני ידע בכל העיר כאדם עני
 והוצאות חג הפסח שלנו מרובות, ואשתי מְצָרָה לי כל יום ויום,
 לכן החלטתי להתאבד על ידי שאֵלֶךְ למדבר שָׁמָּה ואמות
 ברעב. בדרך ראיתי כנסיה, נכנסתי אליה וראיתי את הפסל
 הגדול. התחלתי לבכות ולהתחנן לפניו שירחם עלי ויתן לי
 מעט כסף להוצאות החג. אז הוא ענה לי: "אין לי כסף מוכן,
 קח את הנר שעל ראשי להוצאות החג ומה שישאר תשאיר
 בידך." שמע המושל כך ורצה לענות "שקרן! וכי הפסל מסוגל
 לדבר?" אך מיד נאלמו שפתיו, כי חשב שיאמר לו היהודי:
 "אם הפסל אינו מדבר, למה אתם משתחווים לו ועובדים
 אותו?" שתק המושל, ואחרי רגע של מחשבה אמר לו: "לֵךְ.
 זֶכָה בְּמִקְחֶךָ." היהודי מכר את יתרת הנר והתחיל לעסוק
 במסחר והיה לאיש עשיר. (אמנם ע"פ ההלכה אסור היה
 ליהנות מנר שעל גבי עבודה זרה כמבואר בש"ע יו"ד סימן
 קל"ט ס"ו. ורחוק לומר שביטלו ע"י עכו"ם. העורך).

תורג זכריה הנביא

היה אדם עשיר שחננו ה' בכן יחיד תלמיד חכם עצום

ושוקד על התורה יומם ולילה. בנה לו אביו עליה קטנה מלאה ספרים. ויהי היום יצא המלך ברחובות העיר ועבר על יד העליה שבה ישב ולמד האברך הנ"ל. שמע זאת הבחור ופתח את החלון כדי להסתכל על המלך ולברך "שחלק מחכמתו לבשר ודם" כדין. והנה לרוע המזל נפלה אבן מן החלון על ראש המלך. מיד לקחו את הבחור לבית סוהר וחרצו משפטו למיתה. כל ההסברים וההתנצלויות לא הועילו. אחרי השתדלות מרובה מצד היהודים נענה המלך ואמר: "אני סומך על הרב שלכם, והוא ידון את דינו". היהודים שמחו מאוד כי בודאי הרב יוציא משפטו לאור ובמיוחד שהוא תלמיד חכם. הרב, לאחר ששמע את כל העובדות, שפט אותו למיתה. היהודים צעקו על הרב, הרב עזב אותם והלך לביתו וצוה למשרת לא לתת לאיש להיכנס. כל העיר היתה כמרקחה. התושבים כעסו מאוד על הרב. ובעת ההלוויה הרב צוה על הנפטר שיעמוד ויספר קבל עם ועדה מי הוא ולמה קיבל העונש. עמד המת ואמר: "לפני שנים רבות היה הנביא זכריה בן יהוידע מוכיח אותנו, ואני הראשון שזרקתי אבן עליו, ומיד עמדו כולם והרגוהו. מאז התגלגלתי פעמים רבות לתקן עוון זה ולא עלה בידי, עד הפעם הזאת שנפלה האבן על המלך וקבלתי את עונשי מדה כנגד מדה. הרב שלכם ידע מכל זה ודא תיקן אותי". הברמינן סיים את דבריו, נפל שוב מת. שמעו היהודים את זה נבהלו וביקשו סליחה ומחילה מהרב, וידעו כולם גדל ערכו. מזה נלמד כמה עמקו מחשבותיו, יתברך שמו, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. יהי רצון מלפניו שיגזור עלינו גזירות טובות, ויזכנו להתגבר על יצרנו הרע לטוב לנו כל הימים אמן.

הכומר שחזר לתחיה

יהודי אחד היתה לו מסבאה למכירת משקאות חריפים. יום אחד נכנס כומר לשותות וכאשר שתה נפל וצנח ארצה. נבהל היהודי והלך לראות מה מצבו, וראה לצערו שהכומר נפח את נשמתו. נשאר היהודי דואג ומצטער, אם יראוהו בני הכפר -

רעה תהיה אחריתו. סגר את החנות והתחיל לטכס עצה מה יעשה. נצנץ במוחו רעיון. מה עשה? השיב את הכומר על הכסא לפני השולחן ולידו יין ובידו עתון, וכל מי שרואה אותו יחשוב שהוא מעיין בעתון. בינתיים נכנס כומר שני ושטה לשכרה וגם לו קרה כמקרה הראשון שנפל ומת. נבהל היהודי ואמר: "רבון העולמים! מה קרה לי?". לקח את הכומר השני וסגר אותו בחדר על מסגר עד שיראה איך יפול דבר. לאחר מכן נכנס שוטר לשות יין, נתן לו היהודי כסא על יד הכומר. התחיל השוטר לשות ולקרוא בעתון. נגע בכומר המת שעל ידו וראה שצנח ומת. בא היהודי כמבוהל וצעק: "רבון העולמים! מה עשית לי?". גם השוטר נבהל מהמקרה שאירע על ידו. אמר לו היהודי: "שמע בקולי, תשים את הכומר בתוך שק ותזרוק אותו למצולות ים. ראה הזהרתך, כי אם ישמעו בני הכפר יתנפלו עליך. ודע כי הכמרים יש להם שדים עוזרים להם, ויתכן שיעלה הכומר מהים ויעליל עליך שהרגת אותו". "תהיה בטוח, שהכומר לא יעלה" ענה השוטר. השוטר הלך והשק בידו והיהודי הוציא את הכומר השני והושיבו במקומו של הראשון, עם העתון, וסיגריה ויין על השולחן. כאשר חזר השוטר, הקדימו היהודי בשאלה: "האם זרקת אותו לים? הכמרים ערמומיים, השדים עוזרים להם לעלות". "אל תפחד, הוא לא יחזור יותר" - ענה השוטר. כשנכנסו שניהם לחנות, ראו את הכומר יושב כבראשונה. נפלה על השוטר אימה ופחד, וצעקו שניהם: "חיי, הכומר חזר!" מיד הביאו שק שני ובתוכו אבנים כדי שהכומר לא יעלה שנית, ולקחו את הכומר לים. השוטר הלך אתו למקום עמוק בים וזרקו ואמר: "הפעם לא תעלה יותר!". אך מה גדל תמהונו כשחזר וראה כומר מטייל על חוף הים. אמר: "שוב עליך?!" והתחיל לקחת אותו ולזרקו בכח לים. אך הכומר האחרון התחיל לריב אתו, ובסופו של דבר גבר עליו השוטר וזרקו לים. הלך שוב ליהודי, אמר לו היהודי: "עכשיו לא יעלה יותר. בא אכול ושטה וייטב לך". שמח היהודי על הנס שנעשה אתו וחדדה לה' יתברך. ועל זה נאמר: "החכמה תחיה בעליה".

ספור זה שמעתי מהרב ר' ציון כהן ז"ל רבה של ג'רבא.
 לאדם אחד היה עץ דקל ועליו הרבה תמרים. ובכל בקר
 היה חולך ורואה שתמרים רבים נשרו מהעץ, ולא ידע מי עשה
 זאת. לכן החליט לשמור על הדקל עם נשק בידו. לאחר זמן
 ראה והנה נחש ענק עלה על הדקל והתחיל להכות בתמרים.
 האיש התחיל ללחום בנחש עד שהפילו ארצה. כשראה שהנחש
 נפל, חשב שהוא מת, ביתר אותו לגזרים, ולקח להראותו לבנו
 להתפאר במעשיו שהרג נחש ענק כזה. הניח החתיכות בתוך
 סל ונתן אותו על כתפו. בינתיים עלה הראש של הנחש עד
 כתפו של האיש והרג אותו. על זה אמרו רז"ל: "הטוב
 שבנחשים רצון את מוחו."

מעשה האוב והידעוני

פעם נכנסו לישיבה אחת ארבעה אנשים נכבדים לבושים
 בגדי פאר הדר. לאחר נתינת שלום לראש הישיבה, סיפרו כי
 באו מעיר פלונית לבקש אחר רב צעיר שיעמוד בראשם, היות
 והרב שלהם הזקין ולא יכול לנהל את בני הקהילה. הם היו
 מעוניינים באדם שיהיה כהן ובן בכור, ותמורת מילוי
 תפקידו ישלמו לו כסף רב. הציץ הרב בתלמידיו ומצא ביניהם
 תלמיד חכם כהן, בכור ובן בכור. אמר: "ילך לשם מספר
 שנים וישרת את הקהילה וירויח כסף." נתנו לו דמי קדימה
 מראש ומלבושים יקרים ושמלות לו ולבני משפחתו, ועלו על
 עגלה רתומה לארבעה סוסים ונסעו הלאה. כשהגיעו לעיר
 הלכו לבית הכנסת, הושיבו את הבחור בבית הכנסת ואמרו לו
 "תחכה פה מעט, תיכף נשוב" ונעלו את בית הכנסת והלכו.
 התחיל הבחור מחכה ומחכה והם לא שבו. הפחד קינן בלבו,
 נכנס להיכל שבו ספר תורה ופתח אותו ומצא את הס"ת
 בפסוק "מכשפה לא תחיה". התחיל לבו נוקפו. בינתיים שמע
 קול יוצא מן ההיכל קורא לו בשמו. הסתכל ומצא ראש של בן
 אדם מדבר. אמר לו: "אוי לך חבר, גם אתה נפלת בפח כמו

שנפלת אני! גם אני אמור הייתי לכהן ברבנות. . . עם חצות הלילה יבואו לשחוט אותך ויקחו את ראשך ויעשו כשפים ויניחו שמות הטומאה תחת לשונך, וידליקו נר על ראשך, ואז תהיה מוכרח להגיד להם הכל. כישוף זה תוקפו למשך חמש שנים, ואני נפלתי ברשתם לפני כחמש שנים שעומדות להסתיים בשבוע הבא". נבהל הבחור עד מאד, ולא ידע מה לעשות. אמר לו הראש: "כל זמן שלא באו, גורלך בידך. רוץ מחד וברח מכאן!". "אבל בית הכנסת נעול, מה לעשות?" "שים אותי על המנעול, והמנעול יפתח" ענה הראש. מיד לקח הבחור בידו את ראש המת, ושם אותו על המנעול ונפתח מיד. כשהגיעו לשער העיר, מצאו אותו סגור, וגם הוא נפתח בעזרת הראש. התחיל לרוץ בכל כוחו לעבר המקום שיצא ממנו, והראש המת מאיץ בו בכל עץ: "מהר, מהר, הנה רודפים אחרינו!". בהגיעו לישיבה נפל דומם מתעלף. הרב והתלמידים נבהלו מאד, ובפרט בראותם ראש מת בידו והוא שוכב על הארץ. כשהקיץ סיפר לרב כל קורותיו. מיד צוה הרב לקבור את המת בקבר ישראל אחרי שהסיר את שמות הטומאה שהיו תחת לשונו. מיד צוה הרב לקהל לבוא לבית הכנסת וגזר תענית צבור יומם ולילה כמו יום כפור, והביא מחזורי תפלה בידם ותקעו בשופרות והחרימו את אותם המכשפים בנרות ובשופרות. אז פתחה האדמה את פיה ובלעה את כל המכשפים, ויאבדו מתוך הקהל הם ותכניהם ומזימותיהם. כן יאבדו כל איביך ה'.

הקאדי "שלמה"

תנאים היתה עיר מלאה יהודים שחיו בשלווה ונחת עם המוסלמים וסחרו בארץ שנים רבות בשקט. פתאום בא קאדי חדש לעיר וראה כי היהודים חיים באחזה עם המוסלמים. הוא התקנא בהם, הלך למסגד והתחיל לדבר שטנה ומלשינות על היהודים יום יום, וכפתגם הרווח בערבית "כלימה פצבאח וכלימה פלעשייה, תרד מסלמה יהודייה" ("מלה בבקר ומלה בערב, תהפוך מוסלמית ליהודיה"). דבריו השפיעו על הערבים והם החלו לשנוא את היהודים ולהכריז חרם על

המסחר אתם. היהודים היו בצער גדול ולא ידעו איך להיפטר מהקאדי הרשע. ישבו כל חכמי היהודים וטיכסו עצה מה לעשות. פתאום נכנס יהודי שהיה ידוע כאיש פשוט. שאלו אותו: "מה רצית?" אמר: "יש לי תכנית לאבד את המן הרשע הזה," והסביר להם כל פרטי התכנית. רב העיר ברך אותו בהצלחה, היהודים גזרו תענית צבור באותו היום, ואמרו תהלים ותחנונים שהקב"ה יעזור לו לשַׁבֵּר מלתעות עוול. לקח איתו היהודי מעט כסף מהקהילה, סידה תפלין וטלית שכתוב עליהם שם הקאדי, בקבוקי ארק (יי"ש) וחומס קלוי, והלך ישר לביתו של הקאדי בעת שהיה במסגד. דפק על הדלת, יצאה השפחה ואמרה: "יהודי! אם יראה אותך הקאדי יהרוג אותך!" התחיל לנשק את מפתן הבית ואמר לה: "תגידי לאשת הקאדי, כי יהודי אחד בא ורוצה להתאסלם." הלכה במהירות לגבירתה ואמרה לה כי יהודי אחד רוצה להתאסלם והוא בוכה מרוב התרגשות ומנשק מפתן הבית. יצאה הגברת וראתה אותו שכבר נכנס פנימה והוא בוכה ומחבק ומנשק כל קירות הבית. אמרה לו: "תכנס פנימה עד שיבוא אדונך הקאדי", והראתה לו חדרו של הקאדי. נכנס לחדר, והתחיל לנשק את הרצפה והכתלים ואמר: "מה נאה דין המוסלמים!" בינתיים החביא בחדר הקאדי את התפלין עם הסידור, האַרְק והחומס, ואמר לה: "ברצוני ללכת למסגד, לא אוכל להמתין מרוב התרגשות."

הלך היהודי למסגד וכשנכנס התחיל לבכות. "מה ליהודי פה?" שאלו המוסלמים. והוא הלך ישר לקאדי והתנפל עליו והתחיל לנשקו ולצעוק: "אחי אחי שלמה! היכן ברכת? איך עזבת את אבא ואמא? ברוך השם שמצאתי אותך פה! הרבה הסתובבתי למצוא אותך!" הקאדי נבהל ולא הבין את המתרחש והתחיל לדחות אותו. והיהודי מוסיף ואומר: "הה, שכחת אותי! ביום שבת היינו לומדים תורה עם אבא!" אז הסב פניו למוסלמים ואמר: "זה אחי, תמיד אהב לשותות ארק ולאכול חומס. למרות שאבינו הכיח אותו הוא איננו שומע. פעם חזר מבית הכנסת ובידו בקבוק ארק. גער בו אבא בניזפה, מאז הלך ולא שב יותר ועקבותיו לא נודעו. אבי הצטער מאד וציווני ללכת ולחפש אחריו, וב"ה מצאתי אותו."

תלכו עכשיו לביתו ותמצאו ארק, ואני לא אעזבנו עד שאקח אותו לאבי ולאמי."

שמעו המוסלמים ותמהו בלבם: "היתכן כדבר הזה?!" מיד הלכו לביתו של הקאדי והתחילו לחפש ומצאו: ארק, חומוס, סידור, טלית ותפלין. הקאדי נשפט ונידון לשריפה. ברגע שהתחילו לשרוף אותו, עמד אותו יהודי ובכה: "אחי שלמה! שלמה! מה עשית ומה עשיתי לך? מי יתן מותי תחתיך! מה יגידו אבי ואמי כשישמעו מה שקרה לך?". ככה עמד והתמרמר וקרע בגדיו עד שנהפך "אחיו" לאפר. אז הלך בשמחה רבה לזקני העיר ולרב וברכו "הגוֹמֵל". והתחילו הערבים לחיות עם היהודים בשלום כבתחילה ותשקוט הארץ. כן יאבדו כל אויביך ה'.

הקאדי והתכשיט

כידוע, באי ג'רבא אין הערבים אוכלים בשר טריפה של היהודים, ואומרים "מה שאסור לכם אסור לנו", ובקושי רב נמכרת הטריפה לגויים במחיר נמוך מאוד. אבל בתוניס אוכלים הערבים את הבשר בלי אומר ודברים. היהודים אוכלים בשר כשר והטריפה נמכרת לערבים. פעם בא קאדי לתוניס וראה איך הערבים חיים בשלום עם היהודים וקונים מהם את הבשר הטרף, וירע הדבר בעיניו. התחיל הקאדי להתקרב למוסלמים ולדרוש להם דרשות שהטילו דופי ביהודים. כשראה שהערבים מאמינים לו ומעריכים אותו, זמם תחבולה מחוכמת: ביום ששי נכנס למסגד כשהוא עייף ומיוזע. "מה לך?" שאלו המוסלמים. ענה להם: "עכשיו חזרתי מִמְּקָה! בא מלאך ג'בראיל אמש ולקח אותי לנביא במכה וכעת חזרתי. הוא הבטיח לי שכל ליל ששי יקח אותי לפגישה עם מוחמד." התחילו המוסלמים לנשק את ידו והיו מחכים לראות אם בשבוע הבא יסע למכה. ביום הששי הבא נכנס למסגד כשפניו צוהלות. "מה חדש בפידך?" שאלו המוסלמים. "הבאתי לכם אזהרה מאת הנביא, על דבר שאתם נכשלים בו כבר מספר שנים." "מה הדבר?" שאלו מתוך

חרדה. "בשר טריפה שאתם קונים מאת היהודים ואוכלים, אסור לכם! בל ייראה ובל יימצא!". המוסלמים החרימו מיד את הבשר הטרף של היהודים. היהודים היו בצער גדול, הם חקרו ודרשו ומצאו שיד הקאדי בדבר. כל היהודים נבוכו ולא ידעו מה לעשות. יום אחד הגיע יהודי לוועד הקהילה וביקש כסף כדי לסכל את עצת הקאדי. נתנו לו כסף והלך מיד לצורף יהודי וביקשו להכין לו שני עגילים יקרים מאד. הכין לו הצורף עגילים נפלאים מעשה ידי אמן. הלך היהודי לשוק הצורפים "אלברכה" אשר שם מוכרים תכשיטי זהב, והתחיל להכריז על העגיל למכירה. שליח המלך ראה זאת ורצה לקנות את העגילים, אך היהודי מכר לו רק עגיל אחד. המלך הגיש את העגיל היקר מתנה לאשתו, אשר שמחה בו עד מאד אבל ביקשה את העגיל השני. שלח המלך אחר היהודי ואמר לו: "היכן העגיל השני?" "אדוני המלך, אני ואחי, הדר במקכה, ירשנו את העגילים מאבינו. אחי לקח אחד ואני את השני, ואלמלא דדחק הפרנסה לא הייתי מוכרו." נאנח המלך: "הוי, מקכה? מי ילך לבו למכה?!" "מה הבעיה? אדוני! הלא מעלת הקאדי הולך כל שבוע למכה לפגישה עם הנביא, אמסור בידו פתק לאחי, ולמען כבוד המלך הוא ימסור את העגיל השני." המלך הסכים ומיד הזמין את הקאדי: "נכון שאתה הולך כל ליל ששי למכה? אם כן איפוא אבקשך בקשה אחת: בלכתך למכה, תפנה לאחיו של היהודי הלז, וימסור לך עגיל זהב."

הקאדי נבהל מהגזירה האיומה שבאה עליו לפתע. הלך הקאדי בסתר ליהודי ואמר לו: "מה פשעי מה חטאתי?" - ענה היהודי: "מה עשיתי לך, אדוני הקאדי? הלא אתה הולך כל שבוע לבקר אצל הנביא, והוא אומר לך אזהרות ואיסורים על הבשר הטרף של היהודים, לא תוכל למלא את הפקודה הקטנה של המלך?!"

הבין הקאדי כי כלתה אליו הרעה, והבטיח שעוד ביום הששי הבא יתקן את דבריו. מיד הוציא היהודי מכיסו את העגיל השני ונתן לו. אמר לו: "עכשיו תמסור למלך את העגיל הזה, ובזה יאמנו דבריך שאתה נוסע כל שבוע למכה. אך דע לך שאם לא תתקן את הנזק, אגלה את הסוד". ביום ששי הבא, סיפר הקאדי לכולם שהנביא נזף בו על שלא הבין

את דבריו, כי הוא אמר לו שהבשר הכשר של היהודים אסור
למוסלמים, אבל הבשר הטרף של היהודים מצוה למוסלמים
לאכול אותו. . . ותשקוט הארץ.

שירים עממיים בערבית-יהודית, מתורגמים לעברית*
את השירים האלה נוהגים יהודי ג'רבה
לשיר בחתונות ובשמחות

מבוא

- כדי להבין טוב יותר את תוכן שירי החתונה המובאים להלן, נסכם כאן בקצרה מנהגי חתונה ייחודיים ליהודי ג'רבה, וכן מונחים לא ידועים המוזכרים בשירים אלה:
- א. נהגו לערוך חופה וקידושין בימי רביעי בשבוע, כמובא במסכת כתובות פ"א: "בתולה נשאת ליום הרביעי".
- ב. טקסי החתונה נמשכים שבעה ימים, החל ביום ג' וכלה ביום ד' בשבוע שאחריו, הוא יום החופה.
- ג. כל לילה מהלילות שקדמו לחופה, זכה לכינוי אחר, עם מנהגים מיוחדים. להלן כינויי הימים שקדמו לחופה:
- * ליל יום שלישי בשבוע נקרא "לילת התסמנה". פירוש הכינוי אינו נהיר לי די צורכו, אולי יש בו רמז לטקס האכלת הכלה, כדי שתשמין ותהיה רצויה לבעלה. ואכן בליל ג' היה החתן שולח לכלתו מיני ממתקים, ומתנות לרוב.
- * ליל יום רביעי נקרא "לילת תטפיל". בלילה זה היו הנשים רוחצות את רגלי הכלה, ומורחות עיסת קמח ומים על ידיה ורגליה של הכלה.
- מנהג זה קדום ומובא בגמרא פסחים דף מ"ג ע"א, "בנות עשירים טופלות אותן בסולת".
- * ליל יום חמישי כונה "לילת אלכעך" – מבית הכלה היו שולחים לבית החתן עוגיות, כעכים ומיני מאפה.
- * ליל יום ששי הוא "לילת אלחננה אצגירה" – החתן היה שולח לכלה תשורות, בעיקר עלים ירוקים של

* אמר המתרגם: כמה שירים נשתבשו בפי הפייטנים באורך השנים, ואין לדעת בדיוק את הנוסח המקורי, וכן יש פיוטים שמזכירים מיני תכשיטין שאין לנו תרגומם המדויק בעברית. לכן ישנם מקומות שהתרגום הוא בערך, לפי התוכן ולא לפי המלים, ועם הקוראים הסליחה.

חינה. את הכלה מקשטים מכף רגל ועד ראש
במלבושים ובתכשיטים, מושיבים אותה על שולחן
גבוה ושרים בשבחה. אבי הכלה ובני ביתה היו שמים
מטבעות בכף ידה של הכלה.

* ליל שבת ליל מנוחה. הכלה מבלה עם חברותיה.

* יום שבת נקרא "שבת תטריפה" או שבת הבנות.
חברות הכלה נהגו לבקרה בביתה ולהראות במיטבן,
כך יכלו לצוד עינו של חתנן לעתיד.

* במוצאי שבת אין ארועים מיוחדים.

* ליל יום שני הוא "לילת אלחננה אלכבירה" – הכנת
עיסת החינה בטקסיות רבה.

* ליל יום שלישי מייפים את הכלה, צובעים רגליה
וידיה בחינה.

* ליל יום רביעי כונה "לילת הסתר" או "לילת
התצפאנני", הוא הלילה שלפני החתונה.

ד. ועוד מנהגי חתונה:

* הלבשת החתן נעשתה בטקסיות רבה, והוא הסתייע
בבני ביתו הקרובים (אביו, דודו) שהלבישוהו. גם
הספר וטקס התספורת לוו בשירה ובזמרה.

* ביום החופה נהגו ללוות את הכלה לבית החתן.

* עם התקרב הכלה ובני לווייתה לבית החתן, היה החתן
עולה על גג הבית ומשליך משם כִּדִּי חרס ריקים
לרגלי הקהל הרב, אולי זכר לחורבן הבית.

* הכלה נהגה למעוך ביצה עם כניסתה לבית חתנה.

גְּנֵאִית אַתְסִמְנָה

צִיפָּה וְכַדְדִּין עֲלֶיךָ יָא עֲרוּסָה, צִיפָּה וְכַדְדִּין עֲלֶיךָ
קִטְלַת יִהוּד וּמִסְלָמִין

וּזְנוּ הַתְּכַלִּילָה, לֵיךְ יָא עֲרוּסָה, וְיָא זְמִירָה
עֲלֶיךָ נִדְפָּאעַ אֱלֹאֲלוֹף וְלִירָה

וּזְנוּ כִּלְתָּאָה לַעֲרוּסָה, ג' אֲבוּ אֱלֹחֵלֹאֲתָה
יִרְדִּי עֲלָא אִמָּהָא אֱלֹדִי ג' אֲבִתָּהָא

וּזְנוּ אֱלֹכּוּפִיָּה עֲלֶיךָ יָא עֲרוּסָה, יַעֲזֹז בִּיָּה
עֲלֶיךָ נִדְפָּאעַ אֱלֹאֲלוֹף וּמִיָּה

שִׁירַת לֵיל הַ"תְּסִמְנָה"

[הוא הלילה הפותח את שבוע חגיגות החתונה]

יוֹפִי תוּאֵר וְלַחֲזִיִּים לָךְ כֹּלָה, יוֹפִי תוּאֵר וְלַחֲזִיִּים לָךְ
הִרְגַּת יְהוּדִים וּמוֹסְלָמִים [בִּיּוֹפֶיךָ הַקְטָלְנִי]

שְׁקִלּוּ הַ"תְּכַלִּילָה" [מִן תְּכַשִּׁיט] לָךְ כֹּלָה, הוּי זְמִירָה
[יִפְהַפִּיָּה]

עֲלִיִּךְ אֶשְׁלֵם אֲלֵפִים [שֶׁל דִּנָּרִים] וְלִירָה

שְׁקִלּוּ הַ"כִּלְתָּאָה" [תְּכַשִּׁיט?] שֶׁל הַכֹּלָה, הִבִּיאוּ הַמַּמְתָּקִים
אֲשֶׁרֶי הָאֵם שִׁילְדָתָהּ

שְׁקִלּוּ הַ"כּוֹפִיָּה" [כִּיסוּי רֹאשׁ מִשׁוּבָץ בַּחוּטֵי זָהָב] עֲלֶיךָ
כֹּלָה, יִקִּירָה

עֲלִיִּךְ אֶשְׁלֵם אֲלֵפִים וּמָאָה.

גְּנֵאִית לִילַת אֶלְכַּעַךְ

ג'אני ובאס ראסי, לילת השבת וסוכר הנבאת
יא עשיל הדואלי, ישרבוך פי שבת
ומנתאן תג'יני לצ'ארי, נפרש לז' ספארי מאכלה ושראבאת

ג'אני ובאס ראסי, וסוכר הנבאת
יא עשיל הדואלי, ישרבוך לילת אל'עיד
מנתאן תג'י לצ'ארי, יא עזי, ותריד, נפרסל'ה הספארי עראקי
ונביד

ג'אני ובאס ראסי, וכאסו פי ידי, ושבאב לג'אלי יחרז לי קדדו.

שירת ליל הכעכים

[הוא ליל חמישי בשבוע הראשון]

בא אלי ונשק לראשי, בליל השבת, [וטעמו] כקנה סוכר
[כמו] דבש הגפנים, אותך שותים בשבת
כשתבוא לביתי, אערוך לך שולחן [של] מאכלים ומשקאות

בא אלי ונשק לראשי, כקנה סוכר
[כמו] דבש הגפנים, אותך שותים בליל חג
כשתבוא לביתי, אהובי, ותחפוך [בי], אערוך לך שולחן שכר
[י'ש] ויין

בא אלי ונשק לראשי, וכוסו ביד, הבחור הנחמד היקר. [ה']
ששמור לי את חייו

גְּבֵאִית לִילַת הַג'מֵעָא

ישיך אלחתן וחריר הסוסה
חס לערוסה טלעת עלה לכררוסה
חס לערוסה לבסת למנגוסה

ישיך אלחתן וחריר טראמה
חס לערוסה טלעת עלה לדככאנה
חס לערוסה ביצ'ה ומזייאנה

ישיך אלחתן וחריר אלבייה
ישיך אלחתן וחריר אלעקאסי
חס לערוסה טלעת עלה כרסי
חס לערוסה לכלכאל תמסי

שיר ליל הששי

[ליל יום ששי בשבוע שלפני החופה, מושיבים
את הכלה על מושב גבוה ומקשטים אותה בתכשיטים]

ישמח החתן [הלבוש] תולעת שני
[בשמעו את] קול הכלה שעלתה על העגלה
קול הכלה עונדת תכשיטיה

ישמח החתן הלבוש בגדי משי
[בשמעו את] קול הכלה שעלתה על האצטבא [מושב
מוגבה]

קול הכלה הצחה והיפהפיה

ישמח החתן הלבוש שיראין
ישמח החתן הלבוש רקמה
[בשמעו את] קול הכלה העולה על הכסא
קול הכלה וצעדי אצעדותיה

גְּבֵאֵי שַׁבַּת לִבְנֵי אֵת

יְדִידִי בִיצ'ה וְתוֹרָתִיהָ לַחֲדִידָה
וְרִדְדִי עֲלֶיךָ יָא עֲרוּסָה בִיצ'ה

רַג' לִיךְ בִיצ'ה וְתוֹרָתִיהָ לְכָל־כָּל
נִדְפָאעַ עֲלֶיךָ אֱלִמִּיָּה וְנִזִּיד הַרִיָּאֵל
אֶזְגָּרְטוּ עֲלָא לַעֲרוּסָה וְלַחֲתָן

ג' בִּינָךְ עֲרִיץ' וְתוֹרָתִיהָ אֱלֻכּוּפִיָּה
וְרִדְדִי עֲלֶיךָ יָא עֲרוּסָה וּבִיָּה
צִיחֻד לְבוּהָא יִרְשֶׁק עֲלִיהָ אֱלֻכּוּמִיָּה

שַׁעֲרָךְ טוֹיִל וְאֵתָאָתוּ אֱלֻמְגוּסָה
וְרִדְדִי עֲלֶיךָ יָא בִיָּה יָא עֲרוּסָה
צִיחֻד לְבוּהָא וִירְכַבְבָּהָ עֲלָא כְּרוּסָה

שִׁיר שַׁבַּת הַבְּנוֹת הַנִּקְרָאֹת גַּם שַׁבַּת תַּטְרִיפָה

יְדִי צַחֲוֹרָה, וְהַצְמִיד הוֹלְמָה
מָה יִפִּית כֹּלָה צַחֲוֹרָה

רַגְלִיךְ צַחֲוֹרוֹת, נָאוֹת לֹאֲצַעְדָּה
אֶשְׁלֵם עֲלֶיךָ מָאָה וְאוּסִיף "רִיָּאֵל" [מִטְבַּע קִדּוּם]
הַרִיעוּ (תַּרְוַעַת שְׂמִיחָה) לְכֹלָה וְלַחֲתָן

מִצְחָךְ רַחֲב וְה' "כּוֹפִיָּה" הוֹלְמָתוֹ
מָה יִפִּית כֹּלָה, מַלְכָּה
קִרְאוּ לְאַבִּיָּה וִישְׁלִיךְ עֲלֶיהָ שְׁטוֹרוֹת בְּנֵי מָאָה

שַׁעֲרָךְ אֲרוּךְ נָאָה לוֹ ה' "מְגוּסָה" (הַקְשׁוּרִים)
מָה יִפִּית מַלְכָּה, כֹּלָה
קִרְאוּ לְאַבִּיָּה וִירְכִיב אוֹתָהָ עַל הָעֵגְלָה.

גְּבֵאִית לַחֲנָנָה

מדדי ידדיך ללחֲנָנָה נחנְנִיהָא
ואמך פרחאנָה בִּיהָא

מדדי ידדיך נטפֶרהא
וזמִירָה כִּיף נערפֶהא

מדדי ידדיך בטוֹאבֶע
ולכוֹואתם בטאבֶע.

שִׁירַת הַ"חֲנָנָה"

הושיטי ידיך ל"חֲנָנָה" ואצבענָה [אצבע את ידיך]
ואמך שמחָה בָּהּ [שמחָה ביופִיָּה שֶׁל הַיָּד הַצְּבוּעָה]

הושיטי ידיך ואטול צפורנֵיךְ
ואִיפָּה אוֹתָה כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יוֹדַעַת [כֶּשֶׁם שֶׁאֲנִי מְטִיבָה
לַעֲשׂוֹת?]

הושיטי ידיך [מִלֵּאָת] הַמְּטַבְּעוֹת [מִנְהַג הוּא לִשְׂמֹךְ בַּכֶּף יָדָה
שֶׁל הַכֹּלָה מְטַבְּעוֹת כֶּסֶף]
[וְהַמְּקוֹשֶׁטֶת] בְּטַבְּעוֹת בַּחוּתֶמֶת [הַמֶּלֶךְ].

גִּבְאִית לַחֲתָן לִילַת הַתֵּג'מִיל

יֵא עֲזִיז עֲלֵייהָ, מֵא עֲזֹזָה עַל לַחֲבָאב
לֹא קֹאֲלוּ צ'אִייעַ, וְלֹא יִכְאֲלֹט לִי לַעֲג'ג'אב
אֲזֹגְרֹטוּ עֲלֵא לַחֲתָן, דֹּאכֹל לְבֵית אִמּוֹ שְׂבָאב

יֵא עֲזִיז עֲלֵייהָ, מֵא עֲזֹזָה עֲלֵא נֶאֱסִי
רַעֲזִיד קֶרְפָּה וּמֶרְכָּנוּם פֶּרֶאֱסִי

חֲג'ג'מֶלֶךְ, יֵא חֲג'אֵם! רַעֲבִבֶאֱטוּ בִנְעֶאֱלוּ
וְאֶסְתַּנְנֵא, יֵא חֲג'אֵם! חֲתַתָּא יִג'י כֹּאֲלוּ
וְבוֹה עֲלֵא רֶאֱסוּ, וּגְסִילֹד מִנְתַּאֲלוּ

חֲג'ג'מֶלֶךְ, יֵא חֲג'אֵם! בְּמִיִּס פִּצ'צ'ה, וְלִפֶּאֱסִכָּה פִּצ'צ'ה
וְעֶאֱרֹד עֲלֵא לַעֲשֶׂרָה, וְבוֹה עֲלֵא רֶאֱסוּ, וּגְסִילֹד מֵא וְרֹדָה

חֲג'ג'מֶלֶךְ, יֵא חֲג'אֵם! בְּמִיִּס פִּצ'צ'ה, וְלִפֶּאֱסִכָּה פִּי יִדְדוּ
וְעֶאֱרֹד עֲלֵא הֶרְבִּי, וְבוֹה עֲלֵא רֶאֱסוּ, וּגְסִילֹד מֵא יִרִיד.

שִׁיר לַחֲתָן בְּלִיל הַתְּסַפּוּרֹת שֶׁלִּפְנֵי הַחֲתוּנָה

הוּי יִקָּר לִי, מֵה יִקָּר אַתָּה לְאֹהֲבִים
לֹא אִמְרוּ שְׂאֵתָה בִּטְלָן, הַהוּלָךְ אַחֵר הַבְּחוּרִים [מִתְּחִבֵּר עִם
בִּטְלָנִים]
הִרְיעוּ [תִּרְוְעוֹת שְׂמִיחָה] עַל חֲתָן, הַנִּכְנָס לְבֵית אִמּוֹ בַּחוּר
חֲמֵד [יִפֶּה תוֹאֵר]

הוּי יִקָּר לִי, מֵה יִקָּר אַתָּה לְאַנְשֵׁי
כַּעַץ קִנְמוֹן [בּוֹשֵׁם] וְנֹרְדֵי בִשְׂמִים (?)

סֵפֶר אוֹתוֹ, הַסֵּפֶר! וְנַעֲלִיו בְּרַגְלָיו
אֶךְ הַמֶּתֶן, הַסֵּפֶר! עַד שִׁיגִיעַ דָּדוֹ
וְאָבִיו עַל רֹאשׁוֹ [וְאָבִיו בַּחַיִּים, הַחֶתֶן לֹא יָתוּם] [יִזְכָּה]
לְרוֹחֲצוֹ [בְּמִי וּרְדִים] מֵאַחֲרָיו

סֵפֶר אוֹתוֹ, הַסֵּפֶר! בַּתְּעַר שֶׁל כֶּסֶף, וְהַבְּקוּק [שֶׁל הַבּוֹשֶׁם, אֶף
הוּא עֲשׂוּי] כֶּסֶף
וְכָבֵד הָעֶשְׂרָה (אֲוֹרָחִים אוֹ קְרוֹבִים), וְאָבִיו עַל רֹאשׁוֹ, וְרוֹחֲצָתוֹ
בְּמִי וּרְדִים

סֵפֶר אוֹתוֹ הַסֵּפֶר! בַּתְּעַר שֶׁל כֶּסֶף, וְהַבְּקוּק בִּידוֹ
וְכָבֵד אֶת הָרֶבִי, וְאָבִיו עַל רֹאשׁוֹ, וְרוֹחֵץ אוֹתוֹ כְּאוֹת נַפְשׁוֹ.

גְּבֵאִית לֵילַת הַסֵּתֶר

אֲדַפְרִי לָהּ, יָא דֹאפֶרָה! וְאֲדַהֲנִי בְּזוּזִית
לֹא הִיָּיא סוּדָה, וְלֹא נִכְאָף תִּקְעַד לִי פִלְבִּית
בִּיצ'ה חֲמֵרָה, יִרְאֲדִי עֲלֶיהָ מִרְאבִּיט

אֲדַפְרִי לָהּ, יָא דֹאפֶרָה! וְאֲדַהֲנִי לָהּ בִּלְמָא
לֹא הִיָּיא סוּדָה, וְנִכְאָף תִּקְעַד לִי תִמְמָה
בִּיצ'ה חֲמֵרָה, לֹאֲן נִכְאָף תִּקְעַד לִי תִמְמָה

אֲדַפְרִי לָהּ, יָא דֹאפֶרָה! מִחָאֲד אֶלְפָּאֲרָה
עֵינֹן כַּחֲלָא, וְלִכְדֹּ נִוְאָר אֲנִצָּאֲרָה
צִיחֹד לְבוּהָא, יִרְשֶׁק עֲלֶיהָ אֲנוּוָאֲרָה.

שִׁיר לַלֵּילָה שֶׁלִּפְנֵי הַחוּפָּה

קִלְעִי לָהּ, הַקּוֹלְעַת! וּמִשְׁחִי [שְׁעֵרוֹתֶיהָ] בְּשֶׁמֶן
אֵינְנָה שְׁחֵרְחוּרָת, וְאֵינְנִי חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁתֵּשֵׁב לִי בְּבֵית [מִבְּלִי
לְהִינָשֵׂא]

הִיא [הַכֹּלֶה] לְבִנָּה אֲדוּמָה, חוֹשֶׁקִים בָּהּ נִכְבָּדִים

קִלְעִי לָהּ, הַקּוֹלְעַת! וּרְחֲצִי [אוֹתָהּ] בְּמִים
אֵינְנָה שְׁחֵרְחוּרָת, [וְלֹא] אַחֲשׂוּשׁ כִּי תֵשֵׁב לִי שְׁמָה [בְּבֵית,
מִבְּלִי לְהִינָשֵׂא]

לְבִנָּה אֲדוּמָה, כִּי אֲגוּר פֶּן תֵּשֵׁב שְׁמָה

קִלְעִי לָהּ, הַקּוֹלְעַת! ...
עֵינִים שְׁחֹרוֹת [לְכֹלֶה] וְלַחִים כִּפְרָח אִירופִי [מִמְדִּינַת
הַנּוֹצְרִים]

קִרְאוּ לְאֲבִיָּה, יִשְׁלִיךְ עֲלֶיהָ פְּרָחִים.

גְּנֵאִית הָרֶאֱחֵלָה

משית וג' אבוני רג' לייא, חתתא לבאב לכית
ולחינה סודה גאבסייה, ולקמאיז תרליק
וגאדי, יג' יבו לך לערוסה, ותלבס טלית

משית וג' אבוני רג' לייא, חתתא לבאב אדדאר
ולחינה סודה גאבסייה, יוואתיהא לכלכאל
וגאדי, יג' יבו לך לערוסה, ותכססר לעבאר

משית וג' אבוני רג' לייא, חתתא לבאב אלחוש
ולחינה סודה גאבסייה, כוואתם כלפצוץ
וגאדי, יג' יבו לך לערוסה, ואלבס לברנוס.

שיר ללילה בו מוליכים את הכלה לבית החתן

הלכתי והביאוני רגלי, עד דלת החדר
והחינה שחורה גאביסאית [מין משובח של חינה, מהעיר
גאבס], והחולצות "תרליק" [בד משובח]
ושם, יביאו לך את הכלה, ותלבש הטלית

הלכתי והביאוני רגלי, עד דלת הבית
והחינה שחורה גאביסאית, ונאה לה האצעדה [צמיד הרגל
של הכלה]
ושם, יביאו לך את הכלה, ותשבור את הכד [מנהג יהודי
ג'רבא, לזכר החורבן]

הלכתי והביאוני רגלי, עד דלת הדירה
והחינה שחורה גאביסאית, וטבעות משובצות יהלומים
ושם יביאו לך את הכלה, ותלבש את ה"ברנוס" [גלימה
לגבר]

גנאיית לילת לערס

תבקאו עלא כיר ואחנא משינה
ואלדי יחבבנא גִדווא יג'נא

נחבבו נבאתו ואלדי מרוואח יקפל צבבאטו בלערזאן
מברוך עליך יא ערוסה, הראג'ל!

יא יהוד! כִדינא מננכום עיון הסוד
יא נצארה! כִדינא מננכום לחבארה

עסלאמה עסלאמה

שיר ליל החתונה

היו שלום ואנו הולכים
ומי שאוהבנו למחר יבוא אלינו

רוצים לישון ומי שהולך, יקשור נעליו בענפי התמר
[בשורכים?]

כלה! יהיה החתן מבורך עליך

יהודים! לקחנו מכם את שחור העיניים
נוצרים! לקחנו מכם את הצבע השחור [של העיניים?]

שלום לכם, שלום לכם.

לכונן מן אינצואר' בלעריב ובאפראנצין
למולודין ענדנא ללביע :

משטם אלל ומשטם יאס , לכיניא יראחא חשוי .
יא קמר האדי לעססה , יא חכיבה יא , צאנאני חוכר יא
עניא , אח , פי שו 1 , יא צואנצין שין אלסב . יא לנדרה
פי ניכתי יא לכיניא , חכיבתי נאח איום סאיה , אלכלכל
נגנא עלא נצן אלל , אויל ליל בורח באל , יא מולאח
איען לכינה , דוכך מא בא יופאי , נא עקלי חסייא כיק
נעמל , יא נארי אלחית , נארי עלא דיוס ובנארה . יא
מאריה , חולי כידלאע , נירב מסכין , סללמתי חוכך יא
פואדי , חכיבי נאכ , על אהליה , דאא בן איען אהמארה .
בויך יעשו אהמתי , אהלא אהלא לייא , פראנ נויא , יא
אמיסתי , דמד אלסאנא , צאנר עאמין עלא פראדי .
סלל סיוף נא זמאן לאנשראח , מארא ומארא , אלחמאס
למככי , דרית אענכר , נארי על אבא יא לכיניא , ערצני
וג צכאיה , סלאס אלסלמאן , על מלית חוללי , דהקורח
ומחע אציונים , דחשו אחיס דחשו ומחע אציון ס .

סער כל ואחרה : בצולוי . ואליסיה בחלאהה פורן
אללום מסכין . למצורח עלא אישאי

Sion UZAN
176, Souk El Grana — TUNIS

צות למנגני אלסם אהאלת

נגאית

טאהר יא מטאהר

בליהור ובאפראנצין , פיהא 14 אן בית חלון

* غناية طاهر يا طاهر *

GHINAIT

TAHAR IA MTAHAR

הקוק אלסכע מחיצה — Reproduction interdite

ומעאחא אינאיה אצורה אפצוריה למשהורה נגאית

אהדילי אמכוא עפפורי

GHINAIT

ADILI IAMMA ASFOURI

אנשכשו אהאני מרה — 2me edition

רגונם — אלמסכעה אלשרמיה
נדג למאלמין עדר 40

ועקאכך פי אלבולוי
כאשי לשארח
Aoultec mlahar
Ouhahourec msafar

ועקאכך שחאב
מא בין אלעזאב
Aoultec mlahar
Ouhahourec ioiroir

ועקאכך עיוס
מא בין אהיוס
Aoultec mlahar
Ouhahourec ioiroir

טאהר לא תסאל
עיון אהזאל
Tahar ia mlahar
Tahar li oulidi

צח אללה ריך
לא נעצב עקוך
Tahar ia mlahar
Le tatheteb li oulidi

אוולתך מטאהר
ובאכובך מטאהר
ouacabec ielcoulij
machi el Pariz

אוולתך מטאהר
והצאנך יואראר
ouacabec chhab
me bine el-ouzzab

אוולתך מטאהר
והצאנך יואראר
ouacabec srous
me bine el-ghrouss

טאהר יא מטאהר
טאהר לי ולידי
tahar la tsai
sioun el-ghzel

טאהר יא מטאהר
לא תעטב לי ולידי
seh elle idaic
la.neghdab elic

נגאית

טאהר יא מטאהר

GHINAIT

Tahar ia mlahar

טאהר לא תסאל
על טרח אהחאה
Tahar ia mlahar
Tahar li oulidi

תחול אהאליה
צכחתך באריה
Tahar ia mlahar
Outeyrett oulidi

ואין הי כאלתה
על רעמיתרה
Ousin eum elmahar
Torcheuc el boumia

ואין הי עממתה
על עממארתה
Ousin eum el-mahar
Torcheuc ed drasheni

טאהר יא מטאהר
טאהר לי ולידי
tahar ia mlahar
al tarf eihof

טאהר יא מטאהר
וסהרירח ולידי
tahar ia mlahar
sebbet boria

ואין אם אלמטאהר
תרשק אכומיה
ousin y khaltau
al tahmiuntou

ואין אם אלמטאהר
תרשק אהארהם
ousin y smtou
al boumartou

שירים בערבית יהודית

(מאוסף מכון הברמן)

גנאית
אהר' לי יא אממא עעפורי
GHNAIT
ADILI IAMMA ASFOURI

אהר' לי יא אממא עעפורי
אנא אורי פי אומורי
Adili iamma asfour.

Ara acouri fi oumouri

עעפורי דא מא מישי מרלורו
כד אלמור יערפו אצלורו
חרמא אלכריו ירקן לרו
עלא צרכ אלעור ואלמאנוני
Asfour da ma fih mellou,
coul et-leiour iahrefou aslou
Hatta lekhdini iercoslou
Aia darb el-oud ouel-canouni

טאדרי יא טאדרי
רעבר לי ולידי
Taher is mtaher
Ouiescher li ouidi
מאדרי דאדרי
על טרף אסיר
Taher is mtaher
Taher li ouidi

טאדרי יא טאדרי
טאדרי לי ולידי
Taher ad es-sghir
Taher li ouidi
מאדרי יא טאדרי
מאדרי לי ולידי
Taher ad es-sghir
Taher li ouidi

מלעת דלסמח
מתע נהאר אצמח
Ouin eum el-mtaher
Teyi fel-csaoui
מלעת דלסמח
מתע נהאר אצמח
Ouin eum el-mtaher
Teyi fel-csaoui

מלעת דלסמח
מתע נהאר אצמח
Ouin eum el-mtaher
Teyi fel-csaoui
מלעת דלסמח
מתע נהאר אצמח
Ouin eum el-mtaher
Teyi fel-csaoui

והמאנך ויהארי
כא בן אאנבאל
Aoultac mtaher
Ouhssanec ioiour
והמאנך ויהארי
כא בן אאנבאל
Aoultac mtaher
Ouhssanec ioiour

עעפורי גנאית וקאל לי
אסמע נקול לך יא בוללי
ורונך בוסר אהרי פי
וארנע אספר פי אלכחורי

Asfour jani oucelli
eannad neoultac in khalli
Oudinec boussa adili
ouerjah esar fi lehouri

אניב אלמאסמ יחסללא
וחמטיריו סוב אלסללר
ואהרי לרו ישרב מן אקללר
ואנתי הווארי נאדורי

Aguib el artem itsella,
ouintilhou foc el fella
Ouedilou ichrob men el-coulla
ouinti hoili nadouri

אנא אחכך יא אלעפור
אנא אלחזיה ואנא נגדור
וללר אנא כחכך מבור
אי אנא ויונשא כאדורי

Ana shehbec is el-asfour
enta el-halloi ouenta ghandour
Ouella ana bhoubbec makeour
Ao enta ouonta badouri

עעפורי חלו ומדללע
יוצער אלכלאם ויהלוללע
ואן רחתי בוכרר עלא אלמרחע
יכמא עינור עין נורי
Asfour helou oumdalla
louneal elclam ouietoulla
Ouane roult hocra Aia elmerla
ibca dinou ain nouri

אסלכו גנאית אלכנייה ירהאא תעיש

וגנאית אר פי שו

וגנאית יא חכירה יא , ומעארא נאדורי
יא קמר הארי יערסה

זיאת גריבת גריבה

באהרה יצירה יע"א

הקולות ר' מאיר בעה"נ יע"א

והקולות ר' שמעון בר יוחאי יע"א

נעררפי אכואננא ידי פי כל בלאד אן אחתפאית

זיאת גריבה יע"א לכבוד הקולות ר' מאיר

בער הנס והקולות ר' שמעון בר יוחאי יע"א

האר יעאם תכדא מז ר' 17 MAI 1954 לת 23 MAI 1954

האר יאחתפאית יצירו בעוואדה רפיעה מז

יצנאיעייה יאכתר משהורין פי בר תונס מתר

בר עאם ופי מדרת הארן אחתפאית ינגדו

יאורין כיפהם פי כל האנה

וש"ר מז אכומיתי

AVIS IMPORTANT

Nous portons à la connaissance de nos coreligionnaires qu'à l'occasion des Cérémonies religieuses consacrées en la mémoire de Rebbi MEYER BAAL HANES et de Rebbi SIMON BAR YOHAI, sera donné à Djerba dans la Grande Synagogue nommée EL-GHERIBA, des Fêtes Familiales du 17 MAI 1954 au 23 MAI 1954.

Ces fêtes seront rehaussées par la collaboration des meilleurs artistes musicaux de Tunisie.

Durant ces cérémonies, nos coreligionnaires trouveront à Djerba tout le confortable désiré.

LE COMITÉ

מסבא / זאן כחונס

הלולה לר' מאיר בעה"נ ולרשב"י

בבית הכנסת גריבה בגריבה

(מאוסף מכון הברמן)

המחבר, הרב בועז חדד, נולד בג'רבה שכתוניסיה בשנת תר"ע, ונמנה על תלמידיו של הרב משה כלפון הכהן זצ"ל. כל חייו עסק בצרכי ציבור, בניהול חיי הקהילה היהודית, ובהפצת הספרות היהודית לענפיה. הוא הקים בית דפוס בג'רבה, "בית האוצר העברי", בו הדפיס במשך הזמן כשש מאות ספרים בנושאים שונים ומגוונים. חיבוריו: "ויאמר בועז" - שלושה כרכים שו"ת ועניני הלכה; "ג'רבה יהודית" על יהדות ג'רבה; על חכמי ג'רבה כתב בספרו "חכמי ישראל בג'רבה ובתוניס" - תולדות חייהם, סיפורים ומעשיות.

* * *

ספרו הנזכר הוא ילקוט המכיל פרטים היסטוריים מאלפים על תולדות הישוב היהודי בג'רבה, חיי הקהילה וארגונה בתקופת מלחמת העולם השנייה ואחריה. כן מובאים סיפורים עממיים ושירי חתונה בערבית יהודית. לספר צורף פרק על חיי קהילת אלזאוויה בלוב, מאת הרב שאול בוכריץ.

בית האוצר העברי

ע"י

מכון הברמן למחקרי ספרות